

Holocaust českých Romů

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obory:

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Kristýna Procházková

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Jetmarová, Ph.D.

Katedra filosofie

Zadání bakalářské práce

Holocaust českých Romů

Jméno a příjmení: **Kristýna Procházková**
Osobní číslo: P16000761
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Zadávací katedra: Katedra filosofie
Akademický rok: 2017/2018

Zásady pro vypracování:

Na základě studia odborné literatury bude studentka analyzovat problematiku romského holocaustu na území Čech a Moravy. Zaměří se na dopady romského holocaustu na sociální, ekonomické a kulturní aspekty romské populace na našem území. Zároveň se bude věnovat diskusi nad současnou situací pietního místa v Letech u Písku. Studentka bude postupovat v souladu s metodickými pokyny vedoucí práce a bude pravidelně konzultovat.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

BUDILOVÁ, L., JAKOUBEK, M. Romové a cikáni – neznámí i známí: interdisciplinární pohled. Voznice: Leda, 2008. ISBN 978-80-7335-119-9.

DAVIDOVÁ, E. Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice. Praha: Triton, 2010. ISBN 978-80-7387-428-5.

NEČAS, C. Holocaust českých Romů. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2.

NEČAS, C. Romové v České republice včera a dnes. 4. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství UP, 1999. ISBN 80-7067-952-2.

POLANSKY, P. Tábor smrti Lety: vyšetřování začíná : 1992-1995. Hradec Králové: Antifašistická akce, 2014. ISBN 978-80-260-7200-3.

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Jetmarová, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání práce:

22. listopadu 2017

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2019

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 18. prosince 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

15. července 2020

Kristýna Procházková

Poděkování

Především bych ráda poděkovala PhDr. Janě Jetmarové, Ph.D. za skvělý přístup, užitečné rady a podnětné poznámky, které mi velmi pomohly během zpracování této práce. Poděkování patří rovněž mé rodině a blízkým přátelům, kteří mě podporovali během celého studia.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na období druhé světové války, během níž proběhl na našem území holocaust romské populace. Cílem této práce je podat přehled historického období, které významně ovlivnilo situaci romského obyvatelstva. První část práce se věnuje historii romské populace na našem území. Následující kapitoly se zaměřují na protiromskou rasovou politiku v průběhu druhé světové války a na internační tábory pro Romy, které byly vybudovány na našem území v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Poslední kapitola je zaměřena na pietní místo v Letech a uctění památky obětem. V některých kapitolách jsou autentické zpovědi přeživších romského holocaustu.

Klíčová slova

Romové, holocaust, koncentrační tábor, diskriminace

Annotation

The bachelor thesis focuses on the period of World War II during which the Holocaust of the Roma population took place in our territory. The aim of this work is to provide an overview of the historical period that significantly affected the situation of the Roma population. The first part of the thesis deals with the history of the Roma population in our territory. The following chapters focus on anti-Roma racial policy during the Second World War and on internment camps for Roma, which were built on our territory in Lety u Písku and in Hodonín u Kunštátu. The last chapter focuses on the place of reverence in Lety and the homage to the victims. In some chapters, there are authentic confessions from survivors of Roma Holocaust.

Keywords

Roma, holocaust, concentration camp, discrimination

Obsah

Úvod	9
1 Romové	10
1.1 Původ.....	10
1.2 Migrační vlny	11
1.3 Romové na našem území.....	12
1.4 Romové v dalších evropských zemích	13
1.5 Přístup k Romům.....	14
1.6 Počátek 20. století a předválečná situace	15
1.6.1 Politika prvorepublikového Československa.....	15
1.6.2 Politika Protektorátu Čechy a Morava.....	17
2 Vznik internačních pracovních táborů	19
2.1 Preventivní potírání zločinnosti a potírání tzv. cikánského zlořádu.....	20
2.2 Kárný pracovní tábor v Letech u Písku	21
2.3 Cikánský tábor v Letech u Písku	22
2.3.1 Vězni	22
2.3.2 Personál	23
2.3.3 Řád.....	23
2.3.4 Životní podmínky	24
2.3.5 Možnosti svobody	25
2.3.6 Jiří Letov a Michal Bohin.....	26
2.3.7 Likvidace tábora	28
2.4 Cikánský tábor v Hodoníně u Kunštátu.....	28
2.4.1 Personál	29
2.4.2 Vězni	30
2.4.3 Životní podmínky	31
2.4.4 Možnosti svobody	32
2.4.5 Likvidace tábora	33
2.5 Deportace do Osvětimi a konečné řešení tzv. cikánské otázky	33
3 Situace po válce	36
3.1 Období 1945-1989.....	36
3.1.1 Trestní řízení.....	36
3.1.2 Migrace.....	37
3.1.3 Politika v 50. letech.....	37

3.1.4	Politika v 60. letech	38
3.1.5	Organizovaný rozptyl	38
3.1.6	Svaz Cikánů-Romů.....	39
3.1.7	Charta 77	39
3.1.8	Rok 1989	40
3.2	Období po roce 1989	40
4	Pietní místo v Letech	42
5	Závěr.....	44
6	Seznam použité literatury	46
7	Seznam příloh	49
8	Přílohy.....	A
	Příloha 1: Skica cikánského tábora v Letech.....	A
	Příloha 2: Skica cikánského tábora v Hodoníně.....	A
	Příloha 3: Vládní nařízení, jež vedlo ke zřízení tábora v Letech	B
	Příloha 4: Genocida – Trestní zákon a trestní řád	C
	Příloha 5: Pomník v Letech u Písku	D
	Příloha 6: Pomník v Hodoníně u Kunštátu	E

Úvod

Téma své bakalářské práce s názvem „Holocaust českých Romů“ jsem si zvolila proto, že mě tematika holocaustu velmi zajímá, a samotní Romové mě zaujali z osobních důvodů.

Ačkoliv máme jisté povědomí o Romech, každý zaujímá k této menšině rozdílné postoje. Jde o „falešnou představu“¹, podle které má majorita negativní vztah k Romům, avšak pravdou je, že tento problém je oboustranný. Romové, kteří mají snahu začlenit se do společnosti a žít spořádaně, se často setkávají s překážkami. Občané majoritní společnosti pro změnu nerozumí romskému stylu života, a romská kultura je pro ně neobvyklá.²

Romové se stali v době druhé světové války obětí násilné perzekuce. Vzniklé zákony je zbavovaly veškerých práv, což bylo součástí hlavní myšlenky Říše. K vyřešení romské otázky měly být zřízeny internační tábory, do nichž měli být Romové nuceně umístěni. Celý čin vedl k tvrdším opatřením a Romové byli zbaveni svobody úplně.³

Cílem této práce je poukázat na dopady druhé světové války na romskou populaci na našem území. Zpočátku pojmu svou práci obecněji ohledně jejich původu a migrace, a v hlavní části se zaměřím na nacistickou protiromskou politiku a cikánské tábory. V závěru se zaměřím na pietní místo v Letech, které se stalo velmi kontroverzním tématem, a přiblížím aktuální situaci.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole nalezneme informace o původu Romů, jejich důvodu opustit svou pravlast, a dále o přístupu majority k samotným Romům během několika století, přičemž v rámci této práce je důležitá část s přístupem k Romům z počátku 20. století a předválečného období. Ve druhé kapitole najdeme obsáhlejší část ohledně cikánských táborů a životních podmínek v oněch táborech, ale i konečné řešení cikánské otázky. Třetí kapitola popisuje situaci po válce, což zahrnuje trestní řízení, snahu integrovat Romy do společnosti, ale i problémy po pádu komunistického systému. Čtvrtá kapitola obsahuje boj o záchranu pietního místa v Letech, kde byla v 70. letech postavena velkovýkrmna vepřů.

V bakalářské práci jsem použila a zakomponovala do textu několik autentických výpovědí přeživších, kteří podávají svědectví na ono hrůzné válečné období.

¹ NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8. s. 11

² Tamtéž, s. 11.

³ NEČAS, C. *Nemůžeme zapomenout*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994. ISBN 80-7067-354-0. s. 9-12.

1 Romové

Romové jsou etnická menšina, jejíž historie sahá až do středověké Indie. Okolí k nim zaujímá různé postoje, které jsou většinou negativní, jelikož se romský životní styl výrazně odlišuje od majority. Averse proti Romům pochází z okolního odsuzování, jelikož je Neromové („gadžové“) považují za lidi, kteří se neumí chovat slušně.⁴

Ve společnosti jsou někteří Romové, kteří se nechtějí začlenit, čímž vznikají spory s majoritou, a z toho vzniká všeobecně negativní postoj proti Romům. Negativní vztah k nim byl i dříve, proto je vhodné toto tvrzení: „*Ko na džanel, na achal'ol – kdo nezná, nepochopí, neporozumí.*“⁵.

Existují předsudky z mnoha důvodů. Jedním z nich je, že se lidé Romů bojí, ale zároveň v nich vzbuzují zvědavost. Lidé postupně zaujali k Romům negativní postoj kvůli jejich odlišnému chování. Konflikt mezi majoritou a romskou minoritou vznikal a vzniká po celá staletí, přičemž se vše špatné připisuje právě Romům, jelikož se odlišují od okolního světa svým chováním, myšlením a stylem života.⁶

1.1 Původ

Původ Romů byl dlouhou dobu neznámý, a díky vědeckému bádání historiků, antropologů, ale i lingvistů se můžeme dnes o pravlasti dnešních Romů dozvědět mnoho cenných informací. Za spolupráce německých, anglických a slovanských filologů došlo při zkoumání romského jazyka k několika závěrům.⁷

V roce 1763 byl v nizozemském městě Leiden student Stephan Valyi⁸, který se seznámil s indickými studenty. Ti pocházeli ze Srí Lanky, a podle Valyiho se velmi podobali Romům, kteří žili v zemi, odkud pocházel. Napadlo ho zapsat si 1000 slov těchto studentů, a poté je předložit Romům z Györu. Jeho úvaha ohledně shody jejich jazyka s romštinou se potvrdila, jelikož většině zapsaným slovům zmínění Romové rozuměli.⁹ Němečtí lingvisté za pomoci vědeckého výzkumu mohli prokázat romskou etnogenezi. Roku 1782 byla tedy romština zařazena německým lingvistou J. C. Ch. Rüdigerem do indoevropských jazyků a rok nato porovnal německý lingvista H. M. G. Grellmann

4 DAVIDOVÁ, E. *Romano drom: Cesty Romů 1945-1990*. 2. přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0524-5. s. 16.

5 Tamtéž, s. 16.

6 PEKÁREK, P. in *Romové - reflexe problému: soubor textů k romské problematice*. vyd. 1. Praha: SOFIS, 1997. ISBN 80-902439-0-8. s. 11-14.

7 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 9.

8 HÜBSCHMANNOVÁ, M. Stefan Vali a „malabárská řeč“ tří indických mladíků. In: *Romano džaniben: sborník romistických studií*. č. 2. vydavatel Společnost přátel časopisu Romano džaniben. Praha: G plus G, s.r.o., 2003. ISSN 1210-8545. s. 93.

9 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 9.

novoidické jazyky s romštinou. Stejný postup provedl v roce 1785 anglický lingvista W. Marsden, při kterém došel ke stejnému výsledku.¹⁰

Místo, které je považováno za pravlast Romů, je podle vědeckých výzkumů Pandžáb. Podle interpretace výzkumu V. Lesného¹¹, který se zabýval středoidickými dialekty, patřili předci Romů buď do jedné ze středoidických jazykových skupin, kteří se následně přesouvali do více oblastí, nebo se jejich vývoj uskutečnil ze skupin, které se tvořily ve střední a severovýchodní Indii, z nichž větší část obývala Pandžáb.

Druhou variantu interpretace V. Lesného potvrzují výsledky ruských lingvistů T. V. Ventcelové a L. N. Čerenkova, podle nichž „*Romové nepocházeli z jednoho společného celku a už ve své pravlasti příslušeli k mnoha různým entitám.*“¹²

Romští předkové tedy podle výzkumů patřili k původním obyvatelům Indie, kteří byli nuceně odsunuti, nebo se museli podmanit jistému sociálnímu systému. Byli označováni jako *Domové*, a pod útlakem árijských dobyvatelů se rozdělili na kasty, jejichž způsob života připomínal život budoucích Romů. Vznikla monoprofesnost, tedy že všichni členové museli vykonávat jednu profesi, aniž by ji mohli změnit. Jejich živobytí bylo různorodé, jelikož se věnovali řemeslům nebo umělecké činnosti. Řemeslníci pravidelně kočovali a obživu si obstarávali za prodané výrobky. Oproti nim si muzikanti, tanečníci a šejdiři museli obživu zajistit jinak (krádežemi, žebrotou), protože po sobě nezanechávali žádné předměty k prodeji. Museli se tak spoléhat na rolníky v jejich okolí, a proto byli nuceni k častějšímu přesunu, aby si zajistili další zásoby k jejich živobytí.¹³

V důsledku monoprofesnosti vznikala později nedostatek poptávky po jejich dovednostech, jelikož byl každý druhý vyučený stejnému řemeslu. Začali se tak přesouvat do úrodnější oblasti, kterou byl již zmíněný Pandžáb. Dalším územním pohybem byla cesta přes indické hranice a dál na západ do Evropy.¹⁴

1.2 Migrační vlny

Postup z Indie neprobíhal najednou, ale v několika obdobích. Předpokládá se, že jejich migrace trvala v době 3. – 5. století a 9. – 10. století. Jejich prvním cílem byla Persie (dnešní Írán), kde se na nějaký čas zastavili. Po opuštění Persie jejich cesta pokračovala směrem do Evropy, ale ještě před vstupem se migranti rozdělili do dvou skupin. Jedna putovala podél pobřeží severní Afriky na Pyrenejský poloostrov, a druhá se vydala do Konstantinopole a přes Balkán, až nakonec dorazily obě skupiny do Evropy.¹⁵

10 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 9.

11 Tamtéž, s. 10.

12 Tamtéž, s. 10.

13 Tamtéž, s. 11.

14 Tamtéž, s. 11-12.

15 Tamtéž, s. 12.

Jejich přítomnost v hlavním městě Byzantské říše je zaznamenána ve zprávě ze svaté hory Athos, ve které se píše o příchodu Atsinganoi neboli o lidech, kteří se věnovali magii. Ještě před příchodem migrantů se magii a věštění věnovali kacíři, kteří v Byzanci pobývali. Jelikož později procházející Romové tyto dovednosti provozovali také, byli nakonec označeni rovněž za Atsinganoi. Z tohoto pojmenování vzniklo mylné označení Cikán, které proniklo jak do středověké latiny, tak i do dalších jazyků.¹⁶

Další mylné pojmenování vzniklo při cestě přes Malý Egypt na Peloponésském poloostrově v části Byzantské říše. Mnozí si toto území spletli s Egyptem v severní Africe, proto je v Evropě označovali za Egyptřany.¹⁷ Například v angličtině bývali označováni jako *Egyptians*, a z toho vzniklo dnešní pojmenování *Gypsies*, a ve španělštině je pojmenovali jako *Egitanos*, později *Gitanos*. V západní Evropě vzniklo jméno *Sinto* (množ. č. *Sintové*), kterým byli označováni příslušníci migrujících skupin v německy mluvících zemích a na severu Itálie. Výraz *sant* znamená z hindštiny slovo spolek.¹⁸

Až po opuštění Indie se začalo měnit pojmenování domských obyvatel. Okolní jazyky nakonec indickou hlásku *d* změnil na *l* a *r*, proto se jim v Arménii říká Lomové a v Evropě to jsou Romové. Vlastní jméno Rom vzniklo ze sanskrtského slova *dom*, což v překladu znamená *člověk, muž*.¹⁹

1.3 Romové na našem území

Ctibor Nečas píše ve své publikaci²⁰, že se Dalimilova kronika považuje za nejstarší zdroj dokladu o romské přítomnosti. Kroniku dokončil neznámý autor na začátku 14. století, kde jsou popsány události národních dějin, z čehož jedna kapitola „O Kartasiech pohanských“ popisuje příchod tatarských zvědů v roce 1242, kteří při prosbě o jídlo říkali: „Kartas boh“, z čehož vzniklo jejich označení Kartasové.

Prvním editorem kroniky byl J. Jireček. Jeho hypotéza spočívala v tom, že spojoval Kartasy s Romy, jelikož byli oblečeni jako Romové a jejich jazyk byl podobný romštině. Podle něj to tedy mohli být Romové, kteří „mohli špehovat ve službách Tatarů, tj. Mongolů.“²¹ Význam spojení „Kartas

16 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 12-13.

17 ŠOTOLOVÁ, E. in *Romové - reflexe problému: soubor textů k romské problematice*. vyd. 1. Praha: SOFIS, 1997. ISBN 80-902439-0-8. s. 52.

18 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 13-14.

19 NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2005. ISBN 80-86488-20-9. s. 13.

20 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 16.

21 Tamtéž, s. 17.

boh“ znamená v romštině „Bůh učinil hlad“²² a v turečtině „Bratře, pane!“²³, z čehož tedy nelze usoudit, zda se jednalo o Kartasy či Romy, nebo zda šlo o totožné osoby.

Prvními doloženými informacemi o romské přítomnosti na našem území jsou z roku 1417 zprávy ze Znojma a Prahy. V nedochované znojenské zprávě bylo psáno o vyplacení vysoké almužny romské skupině. Dále, v již zachované, i když neúplné zprávě z Prahy, napsal nejvyšší písař Prokop zmínku o Romech, kteří „*vzhledem a podobou předstihli tábory a zanechali jim své špatné mravy*“²⁴. Je možné, že se obě informace týkaly kočovníků, jelikož naším územím v tomto roce procházeli do západní Evropy.²⁵

1.4 Romové v dalších evropských zemích

Lidé s významnými tituly, např. vojvodové nebo vévodové prezentovali své početné romské skupiny jako poutníky, aby je okolí přijalo lépe, než se dostalo jejich předkům. Používali různé ochranné listy nebo falšované doklady, které jim zajišťovaly volnost v pohybu po zemích Sváté říše římské a západní Evropy.²⁶ Ctibor Nečas uvádí, že „*podle bavorské kroniky J. Thumaiera, napsané kolem r. 1522 a tedy s velkým časovým odstupem, vedli jednu z velkých, ne-li přímo největší skupinu těchto Romů*“²⁷ přední vůdci, jimiž byli král Zindel a vévodové Michal, Ondřej a Panuel.

Pod vedením Panuela se dostala skupina do naší země, ale následně se přesunuli do Lipska. Ondřej směřoval na jih Evropy do Říma a Boloni, až se nakonec jeho cesta obrátila směrem do Paříže. Michal svůj lid rozdělil na dvě skupiny, z nichž jedna putovala do německých měst a to do Štrasburku, Augsburgu až do Míšně, a druhá odešla do švýcarského Lucernu až do Barcelony. Král Zindel se svou skupinou několikrát vstoupil do Řezna v rozmezí let 1424-1439.²⁸

Zikmund Lucemburský poskytl v roce 1423 romskému vévodovi Ladislavovi císařskou ochranu, ve které umožnil svobodný pohyb v zemích jeho říše. Dále žádal své poddané, aby s nimi zacházeli co nejlépe. Zikmund dále umožnil Ladislavovi, že jako jediný smí vykonávat soudní pravomoc nad jeho romským lidem. Opis ochranného textu využil i sám král Zindel. Romští kočovníci se tedy mohli bez problémů pohybovat po mnoha územích, jelikož je díky ochraně nikdo nevyháněl.²⁹

22 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 17.

23 Tamtéž, s. 18.

24 Tamtéž, s. 21.

25 Tamtéž, s. 21.

26 Tamtéž, s. 19-20.

27 Tamtéž, s. 20.

28 Tamtéž, s. 20.

29 Tamtéž, s. 20.

1.5 Přístup k Romům

Zpočátku byli Romové v očích společnosti, ve které pobývali, vnímání převážně s úžasem. Reakce lidu byly pozitivní, ale tento přístup trval krátce. Mnoha lidem postupně začalo vadit romské kočování a potulování se, a proto vznikala různá opatření.³⁰

Při utváření států byli Romové vnímáni jako vyzvědači a přistěhovalci. Formující se státy odmítaly mít ve své zemi někoho, kdo představuje nebezpečí, a proto na ně upoutaly větší pozornost. Uvnitř cechů byli Romové odmítáni, jelikož uskutečňovali svá řemesla bez povolení. Nakonec byli donuceni k nezákonnému způsobu obživy, čímž byly krádeže a žebrota. Ani v náboženství je nečekal pozitivní přístup. Církev je považovala za pohany, katolíci je vyloučili ze svých řad, a protestantům se nelíbilo, že přicestovali z katolických zemí. Prostý lid si na Romy také vytvořil negativní pohled kvůli jejich oděvům, řeči a způsobu života. Romové tedy byli označováni za čaroděje, zloděje a původce různých chorob.³¹

Ve 40. letech 16. století vyhlásil Ferdinand I. příkaz o vypovězení všech Romů, kteří obývají české území. Moravský sněm začal roku 1550 zakazovat vstup Romům na území, a pokud by i přes to chtěli vstoupit, měl jim být vstup znemožněn silou. Slezský sněm v roce 1560 nařídil „*pochytat a vykázat ze země kočovné romské skupiny*“.³² Za vlády Marie Terezie panovala také protiromská opatření. Jakékoliv vniknutí Romů do země mělo být trestáno vyhnáním s hrozbou smrti, pokud by se chtěli vracet opakovaně. Nařízení, které nabylo v roce 1775 účinnosti nejdříve ve Vídni a následně v Brně, již nedovolovalo vstup Romům do země, dokonce jim úřady nesměly vydávat pasy.³³ Syn Marie Terezie, Josef II. „*2. prosince 1784 rozšířil a přitvrdil regulační postup proti Romům v Uhrách*“.³⁴ Nařízení spočívalo v osidlování Sedmíhradska, kde měli uherští Romové natrvalo žít a pracovat. Romští obyvatelé měli nařízeno, aby používali místní jazyk, a byli povinni se oblékat jako ostatní venkované.³⁵

O jedno století později se situace Romů změnila v oblasti zaměstnání. Romská populace nezůstávala na jednom místě dlouho. Cestovali pěšky nebo v maringotkách, přičemž jejich zdrojem obživy byly tradiční romské profese (kovářství, hudební činnost, překupnictví). V době průmyslové revoluce jejich zdroje obživy začaly ubývat, a Romové byli nahrazováni lidmi, kteří měli stálé bydliště. Romové museli opustit svá řemesla, což opět vedlo k nezákonné obživě (krádeže, žebrota,

30 ŠOTOLOVÁ, E. in *Romové - reflexe problému: soubor textů k romské problematice*. vyd. 1. Praha: SOFIS, 1997. ISBN 80-902439-0-8. s. 57.

31 Tamtéž, s. 58.

32 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 25.

33 NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2005. ISBN 80-86488-20-9. s. 45.

34 Tamtéž, s. 45.

35 Tamtéž, s. 45-46.

lichvářství).³⁶ Důsledkem celé situace vznikl 14. 9. 1888 výnos vídeňského ministerstva vnitra, jehož cílem bylo ochránit veřejnost před tuláky, kteří svým chováním narušovali uznávané normy a hodnoty. Výnos zahrnoval 14 článků, ve kterých se měli potulní Romové vyhánět, trestat, a Romové cizí státní příslušnosti vyhošťovat. Jestliže byli nalezeni potulní Romové, zjišťoval se jejich zdroj obživy, a při neprokázání se měli být předáni soudu podle zákona č. 89/1885 ř. z., o tuláctví. Během první světové války, přesněji 17. 5. 1916 bylo vydáno podobné nařízení jako výnos z roku 1888, ale jeho forma byla mnohem humánnější. Ustanovení ve vídeňském výnosu byla pro Romy velmi špatná, jelikož vůbec nepřispívala ke zlepšení jejich situace. Ačkoliv v zemi žili i Romové, kteří se usadili a pracovali, výnos je začal zahrnovat také. Romové jako etnikum začalo být odsouváno na okraj společnosti. 10. 10. 1914 vzniklo císařské nařízení, jehož cílem bylo upravit romskou otázku zákonnou cestou. Předloha zákona se však nikdy nedostala k projednání a schválení, proto po celou první světovou válku, a dlouho po pádu císařství, platil výnos z roku 1888.³⁷

1.6 Počátek 20. století a předválečná situace

1.6.1 Politika prvorepublikového Československa

Vznik prvorepublikového Československa v roce 1918 s sebou nesl jistá očekávání ohledně řešení romské otázky. Podnětem byly protesty ze strany jednotlivých obcí, které obtěžovalo kočování a potulování romských skupin, a obávaly se o bezpečí svých obyvatel. V období let 1921-1925 probíhaly diskuze o romském opatření a jakou výslednou podobu by mělo mít.³⁸

Návrhů, jak mít problematiku pod kontrolou, bylo mnoho. Členové správní komise navrhovali např. vytvoření přehledu romské populace, právo na postrk kočovníků a tuláků, a někteří dokonce požadovali úplný zákaz kočování a potulky. Na požadavek městského úřadu v Čermné vznikl „*podnět k vypracování předlohy Zákona o omezení tuláctví a zahálčivého života*“.³⁹ Zákon se vztahoval na všechny tuláky a zaháleče, kteří se měli v určitý den trvale usadit, aby byla snáz zjištěna jejich totožnost a zdroj obživy. Všechny osoby cizí státní příslušnosti měly být vyhoštěny, osoby s nakažlivými chorobami převezeny do nemocnic a osoby nezpůsobilé práce byly dodány do donucovacích táborů. Zbývajícím osobám byly vydány občanské legitimace.

V návrhu zákona se prováděly úpravy, které však byly protahovány, a důsledkem byla rostoucí netrpělivost, proto obce vydávaly různé petice. Ministerstvo vnitra se pod náporom obcí

36 NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2005. ISBN 80-86488-20-9. s. 47.

37 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 51-54.

38 BALOUN, P. Předpoklady vzniku zákona "o potulných cikánech". In: *Holocaust.cz* [online]. 13. 07. 2017. [cit. 07. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/pronasledovani-a-genocida-romu/pronasledovani-a-genocida-romu-v-ceskych-zemich/romove-v-ceskoslovensku-pred-nemeckou-okupaci/predpoklady-vzniku-zakona-o-potulnych-cikanech/>

39 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 55.

rozhodlo přejít k řešení situace. Řízení se opět protahovalo, proto nakonec návrh zákona nebyl předložen ke schválení. Důvodem bylo poválečné obnovování státního hospodářství a politiky, a navrhovaná opatření by způsobila finanční problémy.⁴⁰

V roce 1927 byl dlouho očekávaný návrh projednán a schválen, jelikož státní hospodářství nabylo příznivého stavu oproti poválečné době, ale především i proto, že se mezi Romy a majoritou začaly zhoršovat vztahy. Národní shromáždění vyhlásilo návrh jako zákon č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech. Legislativní úprava nabyla konečné podoby 26. dubna 1928, kdy bylo k zákonu vydáno prováděcí nařízení.⁴¹

Zákon se vztahoval k těmto osobám: „*Za potulné cikány podle tohoto zákona pokládají se cikáni z místa na místo se toulající a jiní tuláci práce se štítící, kteří po cikánsku žijí, a to v obojím případě i tehdy, mají-li po část roku - hlavně v zimě - stálé bydliště.*“⁴² První povinností potulných Romů bylo dostavit se k soupisu, kde se zavedla řádná evidence. Každý měl pravdivě udat svou totožnost, a v případě klamných údajů je postihl trest. Děti mladší 14 let byly zapisovány s dospělou osobou, se kterou žily ve společné domácnosti. Po vzoru francouzských antropometrických knížek obdrželi potulní Romové tzv. cikánskou legitimaci, kterou měli povinně nosit u sebe, aby mohli prokázat svou totožnost. „*Cikánské legitimace byly vydávány nejenom kočovným a potulným, ale postupem doby i ostatním Romům, takže se stávaly konkrétním důkazem diskriminace romského etnika jako celku.*“⁴³ Druhým dokladem byl po vzoru bavorského zákona kočovnický list, který povoloval kočování za účelem řemeslné živnosti. Uvádělo se v něm, pro které osoby platí, kolik vozidel a zvířat můžou mít, a dokonce i území, ve kterém bylo kočování povoleno. Zákon o potulných cikánech absolutně zakazoval kočování v tlupách, proto platil kočovnický list pouze pro jednu rodinu. Zákon umožňoval úřadům odjímat děti mladší 18 let pro nedostatečnou výchovu a péči, které byly předány do spořádaných rodin, nebo do výchovných ústavů. Další pravomocí, kterou zákon umožňoval, byla, ať v jejich zájmu nebo v zájmu veřejného zdraví, zdravotnická opatření kočovných Romů.

I přes různá diskriminační nařízení zákona o potulných cikánech se Romové dokázali integrovat do společnosti. Dokladem se stala skutečnost, že v roce 1936 ukončil studium na Právnické fakultě Karlovy univerzity Rom Tomáš Holomek. Koncem 30. let se však v Československé republice projevíly důsledky protiromských opatření v Německu a v Rakousku. Němečtí Romové utíkali do Československa před nacisty, ale zákon o potulných cikánech zakazoval na území jakékoliv

40 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 56-57.

41 Tamtéž, s. 60-61.

42 Zákon č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech. Ustanovení § 1. In: *Holocaust.cz* [online]. 06. 02. 2018. [cit. 16. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/pronasledovani-a-genocida-romu/pronasledovani-a-genocida-romu-v-ceskych-zemich/pronasledovani-a-genocida-romu-2/zakon-ze-dne-14-cervence-1927-o-potulnych-cikanech/>

43 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 62.

migranty, proto byli vyhošťováni zpět. Celá situace se zhoršila po Mnichovské dohodě roku 1938, kdy bylo připojeno pohraničí Československa k Německu.⁴⁴

1.6.2 Politika Protektorátu Čechy a Morava

„Části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží od nynějška k území Velkoněmecké říše a vstupují jako „Protektorát Čechy a Morava“ pod její ochranu.“⁴⁵ Nově vzniklé státní zřízení nebylo samostatným státním útvarem i přes to, že měl své vlastní státní příslušníky, státní orgány i úřady s úředníky.⁴⁶ Hlava protektorátu, tzv. státní prezident⁴⁷ sice užíval čestných práv hlavy státu, ale pro svůj výkon potřeboval důvěru Vůdce a říšského kancléře. Mezi státním prezidentem a Vůdcem působil Říšský protektor, který měl oproti prezidentovi skutečnou moc a byl zástupcem Vůdce.⁴⁸

Na nově vzniklém protektorátním území žily tři skupiny obyvatel. Němci, kteří žili na protektorátním území, se stali podle Norimberských zákonů říšskými občany a byli preferovanou skupinou obyvatel. Obyvatelé Čech a Moravy získali příslušnost protektorátu, ale jejich postavení ve společnosti bylo oproti Němcům nižší. Poslední skupinou byli občané neárijského původu, do něhož se řadili Židé a Romové. Tato skupina byla absolutně zbavena veškerých práv a svobod, ale i právní ochrany.⁴⁹

Představa o nadřazenosti árijské rasy byla tématem německé ideologie, jelikož byla pro Adolfa Hitlera jakákoliv neárijská rasa podřadnou a parazitující. Praktiky, které nacisté používali, vycházely z darwinismu, jehož hlavní myšlenkou je, „že v přírodě z dlouhodobého hlediska přežívají ty odrůdy živých organismů, které se dokáží lépe přizpůsobit.“⁵⁰ Nacisté vysvětlovali svou verzi darwinismu tak, že je mezi národy, příp. rasami neustálý boj, a je potřeba, aby německá rasa zvítězila. Vůdce měl představu, že v posledním boji zvítězí německý národ a vytvoří „novou neporazitelnou říši, v níž by se plně rozvinuly tvůrčí vlastnosti německé rasy.“⁵¹ Nacisté využívali rasovou politiku, podle které hodnotili kvalitu rasy podle daných parametrů. Měla posloužit k očištění Evropy od podřadných

44 LHOTKA, P. Romové v Československu před německou okupací. In: *Holocaust.cz* [online]. 20. 07. 2017.

[cit. 16. 07. 2019]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/pronasledovani-a-genocida-romu/pronasledovani-a-genocida-romu-v-ceskych-zemich/romove-v-ceskoslovensku-pred-nemeckou-okupaci/>

45 ŠÍR, V. Hitlerův výnos o zřízení protektorátu Čechy a Morava. In: *Fronta.cz* [online]. 23. 1. 2004. [cit. 16. 07. 2019]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/dokument/hitleruv-vynos-o-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava>

46 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 66.

47 Protektorátním prezidentem byl Emil Hácha.

48 ŠÍR, V. Hitlerův výnos o zřízení protektorátu Čechy a Morava. In: *Fronta.cz* [online]. 23. 1. 2004. [cit. 16. 07. 2019]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/dokument/hitleruv-vynos-o-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava>

49 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 66.

50 Nacistická ideologie. In: *Holocaust.cz* [online]. 26. 09. 2011. [cit. 17. 07. 2019]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/konecne-reseni-zidovske-otazky/konecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/nacisticka-ideologie/>

51 Nacistická ideologie. In: *Holocaust.cz* [online]. 26. 09. 2011. [cit. 17. 07. 2019]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/konecne-reseni-zidovske-otazky/konecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/nacisticka-ideologie/>

plemen, mezi které patřili Slované, Židé a Romové. Na zjištění čistoty rasy se používaly zvláštní tabulky, podle kterých se zjišťovala např. barva kůže, vlasů a očí.⁵²

Pojmy cikán a cikánský míšenec byly v říši určeny „už v prováděcím nařízení k zákonu o říšských občanech ze 14. 11. 1935.“⁵³ V protektorátu tak přesné vymezení neexistovalo, jelikož se protektorátní legislativa dlouho řídila podle zákona č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech, tedy že se za cikány považovala osoba, která měla cikánskou legitimaci. Vymezení pojmu došlo v protektorátu 3. 5. 1943, kdy bylo vyhlášeno vládní nařízení č. 119/1943 Sb., o vybírání sociální a vyrovnávací dávky v Protektorátě Čechy a Morava. Výnos rozdělval cikány na úplné cikány a cikánské míšence s převážnou nebo rovnou částí cikánské krve.

52 Exponáty dne - nacistické tabulky k určování čistoty rasy. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. [vid. 17. 07. 2019]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/exhibit/nacisticke-tabulky-k-urcovani-cistoty-rasy/>

53 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 66.

2 Vznik internačních pracovních táborů

Po nástupu Adolfa Hitlera k moci začala být rasová perzekuce mnohem agresivnější. Nejen, že byli utlačováni Židé, ale rasová čistota se vztahovala i na Cikány, z nichž jen někteří pochopili nebezpečí, a proto se pokoušeli utéct z Německa. Problém nastal však ve chvíli, kdy Česko-Slovensko začalo vydávat nařízení, které zakazovalo pobyt cizích Cikánů na československém území. Po připojení Rakouska k Německu v březnu 1938 byl počet uprchlíků na československém území navýšen, avšak po mnichovské dohodě (29. – 30. 9. 1938) se stále zvyšoval. Kočovníci tak byli postrkem donuceni vrátit se na svá příslušná území. Policejní úředníci měli poté za úkol zvýšit svou pozornost vůči Cikánům, což zahrnovalo zákaz utváření skupin větších než rodina, zákaz žebroty a krádeží, ale především zákaz pobytu cizích příslušníků. Celý proces byl komplikovaný, což ministerstvu vnitra poskytlo záminku utvořit protiromské opatření.⁵⁴

Ke konci třicátých let se počet cikánských obyvatel navýšil, jelikož se snažili zachránit před nacisty. K protiromskému opatření dopomohly bezpečnostní složky, které odhadovaly počet Cikánů na území. Později se však ukázalo, že byly odhady údajně vyšší, než bylo pravdou, což také přispívalo k opatření.⁵⁵

Na základě předpisu říšského ministerstva vznikl 2. září 1939 výnos, který zakazoval kočování. Jestliže byl spatřen nějaký kočovník nebo tulák, měl být ihned postrkem vrácen do vnitrozemí. Na toto nařízení navazoval výnos z 30. listopadu 1939, který přikazoval kočujícím Romům, aby se do ledna 1940 trvale usadili. Při neuposlechnutí jim hrozilo zařazení do kárných pracovních táborů.⁵⁶ V únoru 1940 vydalo ministerstvo vnitra další výnos, který nařizoval přísnější dohled nad usazováním Romů, a bezpečnostní orgány měly každé tři měsíce podávat hlášení o stavu situace.⁵⁷

„Jak naznačil pozdější vývoj, smyslem obou výnosů nebylo zlepšit postavení cikánského obyvatelstva, ale naopak provést jeho násilné usazení. Jen tak bylo totiž možno získat jasný přehled o Cikánech, který by se stal východiskem konečného řešení jejich otázky.“⁵⁸

Kočovní Romové se v této situaci rozdělili na tři skupiny. Jedna část kočovníků se snažila usadit, a jejich snaha přizpůsobit se spočívala i v uzavírání zákonných sňatků, legitimování nemanželských potomků, posílání dětí do škol, ale i ve spořádané práci. Pracovní příležitosti a jejich schopnosti jim napomáhaly k získání zaměstnání. I přes jejich snahu usadit se vznikaly problémy ohledně bydlení, jelikož mezi jediné obytné budovy patřily buď objekty malé, nebo ve špatném stavu, proto jich většina zůstávala ve svých vozech. Mezi druhou skupinu se řadili velmi

54 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 21-23.

55 Tamtéž, s. 24.

56 NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 17-18.

57 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 25.

58 Tamtéž, s. 25.

lhostejní Romové, kteří pouze čekali na to, co s nimi bude. Většinou se jednalo o osoby, u kterých nebyla zřejmá státní příslušnost. Jejich snaha získat zaměstnání byla téměř nulová, jelikož se obávali brzkého stěhování z rozhodnutí úřadů. Třetí skupina Romů nadále kočovala i přes veškeré zákazy. Po zadržení je čekal soud, od něžž byli posíláni do kárných pracovních táborů.⁵⁹

Ačkoliv byly tábory formálně zřízeny před vznikem Protektorátu Čechy a Morava, k jejich otevření došlo až v srpnu 1940 na základě vládního nařízení č. 72/1939 Sb., o kárných pracovních táborech. Do tábora byli zařazeni muži starší 18 let, kteří neměli důkaz řádné obživy, ale i osoby, které se štítily práce.⁶⁰ Po vydání nařízení byli evidováni všichni, kteří byli zařazeni do tábora. V Čechách bylo evidováno celkem 2235 osob a na Moravě celkem 1614 osob. Účelem bylo jedince vychovat, proto platil jediný účinek, a to velmi těžká práce spolu se strachem z představy, že by se po propuštění měli vrátit zpátky. „K využití jejich pracovních sil byly 10. srpna 1940 otevřeny kárné pracovní tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.“⁶¹

2.1 Preventivní potírání zločinnosti a potírání tzv. cikánského zlořádu

9. března 1939 „musila být romská populace vyloučena z řad německého občanstva, aby se zabránilo vzájemnému míšení“⁶², což vzniklo na základě výnosu Heinricha Himmlera z roku 1938 o trvalém usazení všech Romů. V říjnu 1939 vznikl soupis všech Cikánů, cikánských míšenců a osob s cikánským stylem života. 27. dubna 1940 byl poslán hromadný transport do ghatt a táborů na polském území, a nařídila se koncentrace všech Romů do cikánských táborů, které vznikly v Rakousku.⁶³ Nacisté získali nadvládu nad protektorátními úřady, čímž se spustilo utlačování Romů po vzoru říšského nařízení. 9. března 1942 vznikl výnos o potírání zločinnosti, na jehož základě se zaváděly preventivní vazby, do které byli posíláni tzv. asociálové, mezi které se především řadili Cikáni. Protektorátní vazba byla provozována ve sběrných táborech v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, a vazba mimo protektorát byla provozována v Osvětimi.⁶⁴

22. června 1942 byl rozeslán oběžník ze strany ministerstva vnitra, které žádalo o opětovné sepsání Cikánů a cikánských míšenců, přičemž jako důvod uvádělo nekompletní evidenci míšenců. O měsíc později, tj. 10. července 1942 bylo vydáno nařízení o potírání cikánského zlořádu. Výnos „vymezil odpovědnost jednotlivých orgánů v chystané soupisové akci.“⁶⁵ Řídící pravomoc získala pražská kriminální ústředna, která měla k dispozici všechny bezpečnostní jednotky. Ústředna určila

59 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 28.

60 NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 17-18.

61 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 30.

62 HOLÝ, Dušan, NEČAS, Ctibor. *Žalující píseň: O osudu Romů v nacistických koncentračních táborech*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1993. s. 19.

63 Tamtéž, s. 19.

64 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 33-38.

65 Tamtéž, s. 36.

den soupisu na 2. srpna 1942, proto měl každý, na koho se akce vztahovala, zákaz opouštět své bydliště během 1-3. srpna.

V den soupisu byly „*dvojmo vyplněné dotazníky o každé rodině, daktyloskopické karty protektorátního i říšského vzoru o každé osobě starší šestnácti let, případně protokoly o udělených výstrahách nebo záznamy o odnětí osobních dokladů.*“⁶⁶ Romové byli při soupisu rozděleni na dvě skupiny. Všichni, kteří podléhali rozkazu o udělení preventivní vazby nebo pro něj měli předpoklady, byli se svou celou rodinou odesláni do cikánského tábora v Letech nebo v Hodoníně. Ostatní zůstali prozatím na svobodě, jelikož měli stále zaměstnání, avšak „*klid kolem této většiny Romů byl jen zdánlivý. Pod jeho povrchem v naprosté tajnosti probíhaly přípravy k hromadným deportacím do cikánského tábora v Osvětimi II-Brzezince*“ (něm. Auschwitz-Birkenau).⁶⁷

2.2 Kárný pracovní tábor v Letech u Písku

Základy tábora sahaly do doby před mnichovskou dohodou, kdy v místech stály budovy pro pracovníky, kteří stavěli silnici z Mirovic do Oltyně. Areál byl vzdálen od obce Lety asi 2 kilometry. V areálu bylo k dispozici 50 dřevěných objektů (každý pro 6 osob), kuchyňský dům, sklep i vozy. V tomto domově mohlo být ubytováno až 200 osob (v zimních dnech pouze 150-160).⁶⁸ Po jeho zrušení zde byl zřízen kárný pracovní tábor, který se otevřel 10. srpna 1940. Příslušníci tábora museli dodržovat pravidla, mezi něž patřila i pracovní doba, která trvala 10 hodin s hodinovou přestávkou. Pracovní náplň zpravidla zahrnovala stavební práce na stavbě dálnice. Denní stravování se „*s rostoucími zásobovacími těžkostmi*“⁶⁹ postupně snižovalo, proto se přiděl potravin začal řídit dle ceny, nikoliv dle norem. Co se týče délky internace, doba závisela na zařazení jedinců do tříd. První třída měla pobyt nejkratší, po ní následovala druhá třída, a za nejdelší dobu byla propuštěna třída třetí.⁷⁰

Po vzniku kárného tábora byla kapacita navýšena na 300 osob, jelikož zde probíhaly stavební úpravy, a díky nim bylo možné využívat dříve obsazené budovy. Mezi nové stavby patřily: velký dřevěný dům k učebním nebo lékařským účelům, správní budova před vstupem do tábora, ale i věznice. Tábor o rozloze 6 600 m² byl obehnan vysokým dřevěným plotem, ale patřila k němu i neoplocená část, kde byly dvě vodní nádrže, administrativní budova, ale i 11 210 m² zemědělské

66 HOLÝ, Dušan, NEČAS, Ctibor. *Žalující píseň: O osudu Romů v nacistických koncentračních táborech*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1993. s. 20.

67 Tamtéž, s. 21.

68 NEČAS, Ctibor. *Andr'oda taboris: Tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1092-4. s. 7-9.

69 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 32.

70 Tamtéž, s. 32.

půdy k pěstování a pastvě ovcí.⁷¹ Od 1. ledna 1942 se kárné pracovní tábory přejmenovaly na sběrné tábory, avšak v srpnu 1942 se tábor změnil na cikánský tábor.⁷²

2.3 Cikánský tábor v Letech u Písku

Ačkoliv byly prováděny rozsáhlé úpravy, po zřízení cikánského tábora se počet osob navýšil téměř čtyřikrát. 31. července 1942 bylo evidováno 113 vězňů, z nichž 60 bylo odvezeno na donucovací práce. Ze zbylých 53 vězňů zůstalo v táboře 20 Romů, ze kterých se stali vězni nově zřízeného cikánského tábora (33 vězňů bylo ve vazbě nebo pracovalo mimo tábor). Ke staronovým vězňům postupně začali přibývat vězni noví. Největší deportace Romů proběhla v první polovině srpna 1942, kdy bylo přivedeno celkem 1132 vězňů, což způsobilo velmi rychlé překročení kapacity obývaných budov. Z důvodu tzv. neromského původu, práce mimo tábor nebo propuštění na svobodu opustilo tábor během 14 dnů 127 vězňů. Ve druhé polovině srpna příchod dalších vězňů téměř ustával, deportovali se pouze jedinci, nikoliv celé rodiny a rody jako tomu bylo na začátku měsíce. „*Celkem prošlo táborem 1309 vězňů.*“⁷³

2.3.1 Vězni

Letský tábor byl určen pro Romy z Čech.⁷⁴ Všichni příchozí vězni museli podstoupit vstupní lékařskou prohlídku, během které byli i ostříhání. Všechny muže ostříhali dohola, spolu s nimi byly vlasů zbaveny i zavšivené ženy a děti. Ostatním ženám a dětem se stříhaly vlasy nakrátko. Celý tento akt byl velmi ponižující. Následně se měli všichni vykoupat, avšak hygienické zařízení v táboře bylo ve špatných podmínkách. Sprchy téměř nefungovaly, a proto byli vězni nuceni se umýt společně v rybníce.⁷⁵

Po hygieně bylo mužům odebráno veškeré oblečení a obuv, které nahradila černá pracovní uniforma s botami. Ženy a děti si směly ponechat civilní oděv i obuv, avšak většina z toho byla obnošená nebo potřhaná, proto jim musela být v prvních chladných dnech vydána pánská obuv. Velitel tábora navzdory této situaci požádal o přiděl textilních materiálů a oděvů. Po těchto úkonech museli všichni odevzdat své cikánské legitimace a ostatní doklady, které personál uložil do administrativní budovy. Vězni byli řazeni v kartotéce podle roku narození a každá karta obsahovala základní

71 NEČAS, Ctibor. *Andr'oda taboris: Tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1092-4. s. 8-9.

72 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 32.

73 NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 37.

74 HOLÝ, Dušan, NEČAS, Ctibor. *Žalující píseň: O osudu Romů v nacistických koncentračních táborech*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1993. s. 21.

75 NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 48.

informace. Kromě odebírání dokladů přišli Romové i o svůj movitý majetek, který byl uložen v táborové pokladně (cenné předměty, hotovost, vkladní knížky).⁷⁶

Do celkového počtu vězňů se počítalo i 36 novorozenců, kteří se narodili za krutých podmínek již v táboře. Jako první se narodil Hypolit Janeček, který byl se svou matkou hospitalizován, avšak po jejich návratu chlapec zanedlouho zemřel. Tento osud bohužel čekal většinu novorozenců. V táboře převládala od druhé poloviny srpna 1942 až do dubna 1943 nejmladší věková skupina spolu s ženami, jelikož byla velká část mužů čím dál častěji odvolávána k práci mimo tábor.⁷⁷

2.3.2 Personál

Velitelem cikánského tábora byl Josef Janovský, který měl na starost provoz tábora, dozor na dodržování pracovních povinností a kontrolu personálu. Janovský nutil vězně do práce i přes to, že jejich síly velmi rychle ubývaly. Později se zjistilo, že měl velitel podíl na krádeži potravin, které byly určené pro vězně. Jelikož Janovskému nevadilo překračování kapacity tábora, vězně postihovaly z velmi špatných hygienických podmínek různé choroby, z nichž nejzávažnější byl břišní tyfus. Janovský byl 29. 1. 1943 kvůli rozšíření epidemie odvolán, a na jeho místo nastoupil 20. 2. 1943 Štefan Blahynka, velitel tábora v Hodoníně. Podle vyšších orgánů plnil svou funkci lépe než Janovský, což dosvědčuje tato zpráva: „*Svěřené úkoly vykonává svědomitě*“.⁷⁸ Jeho úkolem bylo co nejrychleji uklidnit chaos po vypuknutí epidemie a následně deportovat vězně do Auschwitz-Birkenau. Po vykonání rozkazů se Blahynka vrátil zpět do hodonínského tábora a řídicí funkcí byl pověřen letský hospodář František Havelka.⁷⁹

2.3.3 Řád

Tábor měl svůj domovní řád, který zahrnoval velmi striktní pravidla. Všichni vězni byli podřízeni veliteli a ostatnímu personálu, a museli plnit rozkazy. Při komunikaci s nadřízenými byli povinni se chovat slušně, stát v pozoru a „*při oslovování titulovali nadřízené slovem „pane“ s označením hodnosti*“⁸⁰. Jakýkoliv kontakt s vnějším světem jim byl odepřen. Zákaz zahrnoval psaní i přijímání dopisů, komunikaci mimo tábor, a především byl odepřen přístup návštěvníkům. Každodenní povinnosti začínaly v pět hodin ráno, načež následovala ranní hygiena, snídaně a nástup do práce. Všichni museli být seřazeni během hlášení v tichosti. Následně byli odvedeni na svá pracoviště, kde začala jejich desetihodinová pracovní doba, jež byla přerušena pouze v poledne na oběd. Pro všechny platil zákaz vycházení po osmé hodině večerní. Kdokoliv byl po zákazu spatřen, byl potrestán. V horším případě, pokud neuposlechl výzvu nebo se pokusil o útěk, byl zastřelen.

76 NEČAS, Ctibor. *Andr'oda taboris: Tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1092-4. s. 31-33.

77 NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 34-38.

78 Tamtéž, s. 29.

79 Tamtéž, s. 28-29.

80 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 39.

Po zveřejnění řádu pro cikánské tábory, který byl vydán 30. 9. 1942 v souvislosti potírání cikánského zlořádu, se nařízení nijak nelišila, ale byla přísnější, a dokonce se některá pravidla rozšířila. První změnou byla věková hranice čtrnácti let, podle které byli vězni řazeni k ubytování. Dále byla vězňům zakázána romština, tzn., že směli mluvit pouze německy. Změna nastala i v komunikaci se světem mimo tábor. Povolení k návštěvám nebo opuštění tábora bylo zakázáno. Se souhlasem velitele však mohli vězni poslat i přijmout maximálně dva dopisy za měsíc, a také mohli přijímat pouze jeden balík do tří kilogramů, ale i toto povolení mělo svá pravidla. Veškeré dopisy i balíky byly pokaždé kontrolovány a cenzurovány, případně zničeny, pokud se zdály být škodlivé. Nejhorší změnou v řádu bylo trestní řízení. Kdokoliv spáchal trestný čin před příchodem do tábora, jejich trestní řízení měly na starost říšské a protektorátní soudy. Trestné činy po příchodu do tábora spadaly pod kriminální ústřednu v Praze, která tyto osoby obvykle posílala do koncentračního tábora v Osvětimi, což znamenalo trest smrti. *„Z provedeného rozboru domovních a táborových řádů vyplývá, že cikánské tábory se staly jednou z násilných forem, který použil okupační režim k vyřazení části protektorátních Cikánů ze společnosti. Poněvadž uvěznění Cikánů a jejich rodinných příslušníků bylo provedeno na časově neomezenou dobu, lze toto opatření klasifikovat jako východisko k pozdějšímu jejich vyhubení.“*⁸¹

2.3.4 Životní podmínky

Zdravotní stav vězňů byl od samého počátku špatný, avšak postupem času se situace zhoršovala. Vězni přebývali v rozpadajících se dřevěných domcích, proto jakákoliv snaha o vyčištění budov od původců nemocí nebo vši byla bez efektu. Jelikož byla v táboře koncentrace mnoha lidí, bylo velmi snadné mezi sebou přenášet infekční choroby. Tuto skutečnost nejvíce způsobovala nedostatečná hygiena, malý příjem potravy a nedostatek léků. Zpočátku bylo v táboře málo zdravotnického personálu, do tábora pouze pravidelně docházeli lékaři, kteří vykonávali prohlídky a hodnotili aktuální zdravotní situaci.⁸²

Mezi první lékaře patřil MUDr. František Kopecký, jehož působení skončilo 31. 12. 1942. Nástupcem se stal MUDr. Jan Neuwirth, který se však nakazil břišním tyfem. Břišní tyfus byl zjištěn 13. 12. 1942, a jelikož Neuwirth nastupoval po Kopeckém, tj. v lednu 1943, nákaza již propukla v epidemii a postihla tak mnoho obyvatel včetně personálu.⁸³ Lékařskou službou byli poté pověřeni dva táboroví lékaři, jimiž byli MUDr. Bohumil Stejskal, který zastupoval Neuwirtha po dobu jeho nepřítomnosti, a židovský lékař MUDr. Michal Bohin, který měl jisté omezení podle „nařízení

81 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 41-42.

82 Tamtéž, s. 48-49.

83 NEČAS, Ctibor. *Andr'oda taboris: Tragédie cikánských táborů v letech a v Hodoníně*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1092-4. s. 15, 44

o omezeném styku Židů s ostatním obyvatelstvem, proto byl ubytován odděleně od árijců a ošetřoval jenom „rasově méněcenné“ romské vězně v době od 30. ledna do 31. července 1943.“⁸⁴

Mezi nejčastější choroby patřily záněty žaludku a střev, kožní problémy, tělesné slabosti a dýchací potíže. Počet nemocných se den ode dne zvyšoval, což nasvědčovalo zjištění z období září-listopad 1942, během kterého zemřelo celkem 56 osob. Vážnost zdravotních problémů dokládá i skutečnost ze srpna 1942, kdy si smrt vyžádala první dětské životy. Přelom roku 1942 se stal nejvážnějším, jelikož vězni onemocněli hromadně. Nejčastěji byli postiženi angínou, chřipkou nebo zánětem plic, ale velmi rychle se v táboře rozmohl břišní tyfus, ze kterého se stala epidemie. Ke konci roku 1942 bylo nakaženo tyfem celkem 38 osob, z nichž někteří byli hospitalizováni v písecké nemocnici a zbylí zůstali v táborové nemocnici izolováni od ostatních.⁸⁵

31. prosince 1942 byl tábor kvůli propuknutí epidemie uzavřen, což znamenalo přísný zákaz opouštění a navštěvování areálu. Začátkem ledna 1943 byla provedena pečlivá dezinfekce a proběhlo povinné očkování vězňů i personálu. Úmrtnost se neustále zvyšovala, především začátkem roku 1943, kdy na následky nemoci zemřelo 136 osob. Mirovická úmrtní matrika však měla rozdílné údaje, jelikož do nich nebyli zahrnuti vězni, kteří byli hospitalizováni v Písku a ve Strakonících. Zesnulé nebylo možné pohřbít na mirovickém hřbitově z důvodu malé kapacity míst, proto byla zvláštní komise okresního úřadu v Písku donucena vybudovat lesní hřbitov nedaleko tábora.⁸⁶ Celkem bylo na lesním hřbitově pochováno 120 vězňů, z toho převážně děti mladší 14 let. „*Místní starosta se protokolárně zavázal, že pronajatého pozemku se nebude moci používat ještě čtyřicet let po posledním pohřbu.*“⁸⁷ Poslední pohřeb byl uskutečněn 23. dubna 1943, kdy se jednalo o třináctiletého chlapce Josefa Šubrta.

Celá situace se vymkla kontrole, proto byl za její katastrofální dopad táborový velitel Josef Janovský sesazen z funkce. Důvodem byla i skutečnost, že se tyfem nakazil personál. Janovský byl obviněn, že zanedbal svou povinnost a neohlásil tyfový případ včas, proto byl okamžitě nahrazen Štefanem Blahynkou, velitelem cikánského tábora v Hodoníně.⁸⁸

2.3.5 Možnosti svobody

Možnosti, jak se dostat na svobodu byly velmi malé a zpravidla neúspěšné. Po zřízení cikánského tábora bylo vydáno kriminálním ředitelstvím v Praze nejvíce propouštěcích zpráv, které se však vztahovaly pouze na osoby, které žily po cikánsku, tzn., nebyli Romové. Během činnosti cikánského tábora byly podávány žádosti o legální odchod ze strany samotných vězňů nebo jejich rodinných příslušníků, kteří nebyli uvězněni v táboře. Těmto žádostem bývalo nevyhověno. Nešťastný

84 NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 33.

85 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 49.

86 Tamtéž, s. 50.

87 NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 63.

88 NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. s. 51.

osud postihl např. Stanislava Wintera, který žádal o propuštění své manželky a tří dětí. Jeho žádosti nebylo vyhověno, a nakonec byl i on sám odeslán do tábora, kde zemřel na skvrnitý tyfus. V rozmezí 10. srpna až 26. září 1942 bylo propuštěno celkem 80 vězňů, ke kterým se připojilo dalších 14 osob z bývalého sběrného tábora. Po tomto procesu začaly kolovat mezi vězni fámy, že jim na propuštění „stačí“ 20 tisíc korun. Hlášení velitele tábora bylo velmi zneklidňující: „*S penězi lze dosáhnout všeho, bez zaplacení však nikdo neodejde.*“⁸⁹ Informace se po táboře rozšířila velmi rychle, což byl důkaz naprostého zoufalství všech v táboře, kteří byli schopni uvěřit čemukoliv, jen aby se mohli zachránit. Poslední možností byly útěky, které se však při dopadení přísně trestaly.

Mezi prvními uprchlíky byli Ladislav Stockinger a Josef Vrba, kteří se o útěk pokusili pár dní po zřízení cikánského tábora. Jejich útěk byl však neúspěšný, jelikož byli po dvou týdnech dopadeni a přivedeni zpět do tábora. Ladislav Stockinger vzpomínal na svůj útěk takto: „*Když nás vzali do lesa na dříví sbírat chrust, tak sem se jim na to vykašlal. Prásknul sem do bot a utek sem. Eště s nějakým, to byl kluk z Prahy, ale menoval se taky Vrba.*“⁹⁰ Oba chlapci odjeli k Josefovou strýci, který je pravděpodobně udal, a oba byli odvedeni. „*Přišla pro nás eskorta s bodákem, esenbák, ale Čech. Víte, co je mlácení, dyž vás zmlátí pendrekem do bezvědomí?*“⁹¹ O útěky se pokoušely i ženy s dětmi, např. Marie Blumová s ročním synem a Alžběta Bernhardová se třemi dětmi, které uprchly 14. září 1942 a jejich útěk byl zdařilý. Takové štěstí bohužel neměla Cecílie Reichmannová, která se pokusila utéct s dvěma dětmi, které nakonec zůstaly samy na svobodě, když byla Cecílie dopadena a odvedena zpět.⁹² Mezi další uprchlíky patřily Emílie Serynková, Marie a Vincencie Petružilkovy, Žofie a Marie Adéla Růžičkovy a Josefa Serynková, z nichž všechny byly dopadeny a odvedeny do tábora. Nebezpečná situace útěků nastala v době karantény v roce 1943, kdy byl vyhlášen poplach, protože se mohla nakažlivá nemoc rozšířit mezi obyvatele mimo tábor. Od srpna 1942 do dubna 1943 bylo celkem 47 úspěšných a 60 neúspěšných útěků. Po dopadení a odvedení do tábora nechal dát velitel uprchlíky do vězení, nebo je přenechal kriminální ústředně, která je ve výsledku posílala do transportu, který končil v Osvětimi.⁹³

2.3.6 Jiří Letov a Michal Bohin

Jiří Letov byl 26. října 1939 zaměstnán na ministerstvu vnitra, kde pracoval v oddělení pro tisk. Po Václavu Stuchlíkovi převzal téma pracovních táborů. Po zřízení protektorátních cikánských táborů se Letov snažil zmírnit životní podmínky v Letech, které byly ve velmi katastrofálním stavu. Jeho snaha o odvolání velitele tábora nebyla vyslyšena, ale vše nabralo rychlý spád, když převzal

89 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 41.

90 Tamtéž, s. 44-45.

91 Tamtéž, s. 45.

92 NEČAS, C. in *Historikové a kauza Lety*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-200-0748-2. s. 32.

93 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 44-46.

vedení po svém nadřízeném Jaroslavu Pošváří. Podařilo se mu odvolat velitele Janovského a podílet se na zlepšení zdravotního stavu vězňů.⁹⁴

25. 9. 1942 uskutečnil Jiří Letov návštěvu tábora, aby podal zprávu o aktuálním stavu. Po zjištění nadměrné kapacity v jednotlivých obytných budovách konstatoval, že „*hrozí nebezpečí epidemie*.“⁹⁵ Ihned nařídil, aby se zřídila místnost k izolaci nemocných a snížilo se tak riziko přenášení chorob. Dále nechal dodat látku, ze které mělo být ušito zimní oblečení pro ženy s dětmi, které své oděvy měly ve špatném stavu. Letov se snažil i o zvýšení denních dávek potravin, které Janovský neoprávněně vězňům zabavoval, a ti pak trpěli podvýživou, což bylo v důsledku hlavní příčinou úmrtí. Při jeho další návštěvě v listopadu 1942 zjistil nesrovnalosti v hospodaření. Žádal po Janovském, aby mu sepsal přesnou zprávu o stavu oděvů a obuvi, a dále žádal o dodání další látky na zimní oblečení. Oděvy byly sice ušité, ale ve zprávě úředníka V. Tomana z prosince 1942 bylo smutné hlášení: „*Nebyly vydány, neboť ředitel Janovský se obával jejich zavšivení*.“⁹⁶ V lednu 1943 bylo hlášení, směřující k policejnímu veliteli Weinmannovi alarmující: „*Z 966 táborových vězňů má: 49 tyfus (nebo existuje podezření na tyfus), 156 má angínu, 98 zápal plic, 200 chřipku, 500 nachlazení. Celkem 1003. Z toho vyplývá, že ani jeden z vězňů není zdravý, někteří dokonce trpí více nemocemi*.“⁹⁷ V tuto chvíli se Letov nepochybně snažil o co nejrychlejší odvolání Janovského, kterého obvinil z vážného zanedbání jeho povinností.

Dalším požadavkem Letova bylo přiřazení táborového lékaře a několika zdravotních sester. Do tábora byli posláni dva doktoři, Bohumil Stejskal a Michal Bohin, kteří se společně snažili zastavit tyfovou epidemii.⁹⁸ Michal Bohin měl od roku 1940 zákaz lékařské praxe, jelikož ho považovali za Žida. V lednu 1943 byl povolán Ústředním výborem pro řešení židovské otázky k lékařské službě do cikánského tábora v Letech, kde mohl pod vězeňským číslem 339 opět léčit. Bohin si vytvořil lněný oblek, který nosil v přítomnosti nakažených osob, a který ho měl před nákazou uchránit. Jelikož znal zvláštní způsob očkování, zastavil tyfovou epidemii, a tím zachránil mnoho životů, především dětských. Ve vzpomínkách na Bohina ho někdo považoval za židovského lékaře, ale „*ti, kteří přežili Lety, ho dodnes nazývají „lékařem lidumilem*“.“⁹⁹ Jiří Letov a Michal Bohin se zasadili o výrazné zlepšení podmínek v letském táboře, ale i přes to museli čelit překážkám. Jiří Letov byl 11. června 1945 zatčen a obviněn, že „*přispíval spoluprací v teroristických metodách k udržení politických poměrů v Čechách a na Moravě*.“¹⁰⁰ Bývalí vězni však na Jiřího Letova vzpomínali v dobrém, jelikož dosvědčili, že jeho veškerá snaha patřila právě jim a snažil se jim ulehčit jejich těžké období

94 PAPE, M. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha: GplusG, 1997. ISBN 80-901896-8-7. s. 154-156.

95 Tamtéž, s. 62.

96 Tamtéž, s. 70.

97 Tamtéž, s. 76.

98 Tamtéž, s. 77-78.

99 Tamtéž, s. 147.

100 SOA Praha, MLS, Ls 505/45 Praha, s. 24. In PAPE, M. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha: GplusG, 1997. ISBN 80-901896-8-7. s. 157.

v táboře.¹⁰¹ Michal Bohin byl po uzavření letského tábora poslán do Hodonína, odkud se v roce 1943 dostal do Prahy, ale rok nato byl zatčen, uvězněn na Pankráci a zanedlouho poslán do Terezína, ze kterého byl za pomoci svého známého a několika bývalých pacientů vysvobozen. Michal Bohin však za svou lékařskou činnost v letském táboře nebyl během života, ani po smrti vyznamenán, avšak v paměti přeživších bude navždy hrdinou.¹⁰²

2.3.7 Likvidace tábora

Ke konci roku 1942 se osud Romů podle výnosu Heinricha Himmlera blížil ke „*konečnému řešení*“¹⁰³. Na přelomu let 1942 a 1943 se postupně začaly utvářet transporty, které směřovaly do Osvětimi. Z letského tábora byly poslány dva transporty. Podle nařízení vlády o preventivním potírání zločinnosti byl první transport odeslán 3. 12. 1942, který směřoval do Auschwitz I., a zahrnoval celkem 93 tzv. asociálů. Těmto vězňům bylo klamně sděleno, že jedou do Osvětimi za prací, ale doopravdy byli nelítostně posláni na rychlou smrt. Druhý transport se již vztahoval na Himmlerův výnos z 16. 12. 1942, který nelítostně nařizoval deportaci všech Romů do Auschwitz II.-Birkenau. V tomto transportu bylo posláno celkem 420 letských vězňů, kteří přijeli do koncentračního tábora 7. 5. 1943, kde je rovněž čekal nelítostný osud.¹⁰⁴ Po druhém transportu zůstalo v táboře přibližně 200 vězňů, kteří byli ke konci května propuštěni, nebo posláni do káznice v Ruzyni. Někteří jedinci zůstali v táboře, kde spálili veškeré dřevěné budovy, provedli dezinfekci, uklidili celý areál, a nakonec místo posypali chlorovým vápnem.¹⁰⁵

Cikánský tábor v Letech byl 6. srpna 1943 oficiálně uzavřen a opatřen cedulí s nápisem „vstup zakázán“. Od doby vypuknutí tyfové epidemie se obyvatelé mimo tábor k areálu nepřibližovali, proto lze říci, že toto opatření nebylo příliš nutné.¹⁰⁶ Číselné údaje o uvězněných Romech jsou velice mrazivé, jelikož dle Ctibora Nečase¹⁰⁷ prošlo letským táborem celkem 1309 vězňů, z nichž několik stovek potkalo nešťastný osud a necelých 300 hrozných podmínek války přežilo.¹⁰⁸

2.4 Cikánský tábor v Hodoníně u Kunštátu

Tábor v Hodoníně byl nejprve zřízen pro napravování nepracujících a práce se štítících osob, kdy nesl název kárný, později sběrný tábor, který fungoval od srpna 1940 stejně jako tábor v Letech.

101 PAPE, M. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha: GplusG, 1997. ISBN 80-901896-8-7. s. 156.

102 Tamtéž, s. 146-147.

103 LHOTKA, P. Cikánský tábor v Letech. In: *Holocaust.cz* [online]. 26. 8. 2019. [cit. 9. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/cikanske-tabory/cikansky-tabor-v-letech/>

104 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 66-67.

105 PAPE, M. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha: GplusG, 1997. ISBN 80-901896-8-7. s. 83-84.

106 Tamtéž, s. 84.

107 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 37.

108 PAPE, M. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha: GplusG, 1997. ISBN 80-901896-8-7. s. 85.

O dva roky později, tj. rok 1942, byl osud Romů ve veliké nejistotě, jelikož museli podstoupit nucenou internaci v nově vzniklém cikánském táboře, který byl přeměnou tábora sběrného.¹⁰⁹

Po otevření cikánského tábora bylo v areálu několik dřevěných budov, které měly sloužit k ubytování vězňů. Kapacita obytných budov pojala celkem 200 osob a v letních dnech až 300 osob. Mnohem větší budovy sloužily k lékařské, kuchyňské a hospodářské činnosti. V táboře byla k dispozici studna, vodojem i latrína, avšak zcela chybějícím prvkem byla kanalizace a elektrické osvětlení, proto se muselo svítit petrolejovými lampami. K táboru se připojovalo 52 arů pole a 96 arů louky, což byly pronajaté pozemky od tamějších rolníků. Celý areál byl obehnan vysokým dřevěným plotem, za nímž byl ubytovací dům a kuchyně s jídelnou pouze pro personál. Kapacita tábora se velmi rychle naplnila již na začátku srpna, proto musely být uskutečněny stavební úpravy. Během října byly do tábora dodány dva další objekty pro ubytování. Kvůli vysokému počtu nemocných se musely některé domy uvolnit, a proto bylo nutné vykácet část lesa, aby se na jeho místě mohly postavit nové obytné budovy. V rozmezí let 1942-1943 vzniklo několik projektů, mezi něž patřilo vybudování kanalizace, elektrického vedení i nového oplocení po vykácení lesa za účelem stavby. Všechny tyto projekty však nebyly dokončeny.¹¹⁰

2.4.1 Personál

Velitelem hodonínského tábora se stal Štefan Blahynka, který svou funkci zastával od prosince 1940 do chvíle, kdy byl tábor uzavřen. Během svého funkčního období byl v lednu 1943 odvelen do Let, kde měl zastoupit tamějšího velitele Josefa Janovského po dobu čtyř měsíců, aby tam uklidnil situaci a nastolil opět pořádek. Jeho úkolem bylo dohlížet na chod tábora, ale především se měl postarat o deportaci vězňů do Auschwitz-Birkenau jak v Letech, tak na svém pracovišti v Hodoníně. Mezi dozorci byly utvořeny dvě skupiny po šesti mužích, a ti se pokaždé po celém dni vystřídali. Počet strážných se neustále měnil z důvodu nemocí, odvelení do Let nebo do Moravské Ostravy. Všichni, včetně velitele tábora, nosili uniformy a měli zbraně.¹¹¹ Další složkou dohlízejícího orgánu byli vězeňští funkcionáři, nejčastěji s hodností desátníků, četařů nebo svobodníků, a každý z nich měl jiné pravomoci. Na tuto pozici byli vybíráni z vězňů necitelní a suroví jedinci. Mezi nejobávanější funkcionáře se řadili Jaroslav Daniel a Blažej Dydy.¹¹²

Do táborového personálu se zahrnovali i lékaři, z nichž nejdéle sloužil v Hodoníně MUDr. Josef Habanec, který tábor pouze navštěvoval, jelikož vykonával převážně lékařskou službu ve své ordinaci v Olešnici. Po vypuknutí tyfové epidemie v táboře působil také MUDr. Alfréd Mílek, který byl do tábora přiřazen. Lékař měl však omezení, jelikož ho povolal Ústřední úřad pro řešení židovské otázky. Vztahoval se na něj omezený styk s tzv. árijským obyvatelstvem, proto směl ošetřovat pouze

109 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 18-20.

110 Tamtéž, s. 71-74.

111 Tamtéž, s. 74-75.

112 NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. Brno: Matice moravská, 2005. ISBN 80-86488-20-9. s. 267-268.

podřadnou rasu, mezi níž patřili Romové.¹¹³ MUDr. Mílek svou lékařskou službu vykonával od 10. ledna do 19. července 1943, kdy byl odvolán a poslán do ghetta v Terezíně, avšak po dvou měsících byl transportován do Auschwitz-Birkenau.¹¹⁴ Lékaře nahradil 31. července 1943¹¹⁵ MUDr. Michal Bohin, který do té doby léčil vězně v letském táboře, a i na něj se vztahovalo nařízení o léčení pouze podřadné rasy, tj. Romů.¹¹⁶

2.4.2 Vězni

Cikánský tábor v Hodoníně byl určen pro Romy z Moravy.¹¹⁷ V rozmezí 2. - 31. 8. 1942 bylo do tábora posláno celkem 1229 Romů. Z původního sběrného tábora bylo propuštěno na svobodu 176 osob, avšak 7 vězňů zůstalo v nově zřízeném cikánském táboře. Nejvyšší nárůst vězňů nastal ihned po otevření tábora a téměř ustal v listopadu 1942. Počet vězňů přibýval až do května 1943, kdy byl zrušen cikánský tábor v Letech, z něhož byli zbylí vězni přemístěni do Hodonína. Celkový počet vězňů se zvyšoval jak na základě nově příchozích, tak na základě 34 narozených dětí. Ctibor Nečas¹¹⁸ uvádí, že táborovou internací prošlo celkem 1395 Romů.

Po příchodu do tábora museli vězni podstoupit obdobné úkony, jako v letském táboře. Všichni se podrobili očištění ve velké kádi, zatímco jejich oblečení se dezinfikovalo. Marie Křištofová¹¹⁹ vzpomínala na tento proces jako celkovou potupu, jelikož se museli koupat muži a ženy dohromady. Na dezinfikované oblečení čekali i dvě hodiny, během nichž většina žen plakala a zakrývala se. Zavšivení vězni museli být ostříhání dohola. Občan B. M. z Hodonína si na tento ponižující proces pamatoval, jelikož s dalšími spoluobčany celou situaci pozoroval skrz táborový plot. „*Samozřejmě, ty ženský plakaly, když je stříhali. Ženská, když nemá vlasy, to si dovedete představit. Chlapovi je to jedno. Ale ženská bez vlasů, no tak plakaly, a děcka taky.*“¹²⁰

Po očištění následovalo odevzdávání osobních dokladů a odebírání majetku. Vozy, ve kterých někteří přijeli, byly zabaveny ke zvláštním účelům, a tažný dobytek se postupně rozprodával. Cenné předměty a vkladní knížky byly též zabaveny. Ženy pracující mimo tábor dostaly černé uniformy jako

113 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 76.

114 VYMĚTALÍK, J. Doktor Mílek prošel Terezínem i koncentračními tábory. In: *Židovská obec v Praze* [online]. 22. 8. 2018. [vid. 17. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.kehilaprag.cz/cs/novinky/doktor-milek-prosel-terezinem-i-koncentracnimi-tabory>

115 NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. Brno: Matice moravská, 2005. ISBN 80-86488-20-9. s. 282.

116 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 76.

117 HOLÝ, Dušan, NEČAS, Ctibor. *Žalující píseň: O osudu Romů v nacistických koncentračních táborech*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1993. s. 22.

118 NEČAS, Ctibor. *Andr'oda taboris: Tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1092-4. s. 69-72.

119 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 89.

120 Tamtéž, s. 89.

všichni muži. Ostatní ženy s dětmi si směly ponechat civilní oblečení. Během zimního období však nastal problém, jelikož většina jejich oděvů a bot byla obnošená a potrhaná.¹²¹

2.4.3 Životní podmínky

Táborová strava byla podávána společně a připravovala se v táborové kuchyni pod vedením bývalého trestance Antonína Churavého. Do kuchyně byly přiřazeny i některé vězenkyně, aby při vaření pomáhaly. Příděl jídla na jednoho vězně byl ve skutečnosti snížený z důvodu války, takže neodpovídal směrnícím hospodářské správy. Některé suroviny byly nakupovány u místních dodavatelů, ale většinu vypěstovali vězni na polích, a také chovali v táborových chlévech dobytek. V táboře se z důvodu malého přídělu dokonce kradlo, především z řad táborového personálu a vězeňských funkcionářů. Vězně okrádali kvůli svému přilepšení a jinému zvýhodnění, za to vězni kradli výhradně z pudu sebezáchovy. V lednu 1943 usvědčili vězeňského funkcionáře Blažeje Dydyho z krádeže balíku s jídlem, poté byl uvězněn a sesazen z funkce. Hodonínský občan M. P. vzpomínal na táborovou stravu s nemilou poznámkou o českých dozorcích: „Řeknu vám to zkrátka, hlídali to naši lidi a byla to ta samá banda jako ti Němci.“¹²²

Zdravotní stav vězňů byl odrazem celkových životních podmínek v táboře. S příchodem zimy zaznívaly žádosti o dodání teplejšího oblečení a obuvi, jelikož většina žen a dětí měla civilní šaty zničené, a v oblasti, kde se tábor nacházel, panovaly tuhé mrazy. Aby se zamezilo dalším zdravotním potížím, zažádal velitel tábora o koženou obuv, která nakonec dorazila v malém počtu. Zjistilo se, že obuv není nová, proto žádal o souhlas, aby mohl nakoupit alespoň dřeváky. S vězeňským oděvem byla situace stejná, proto se postupně nakupoval materiál, avšak i ten dorazil v malém počtu. Menší úleva přišla na přelomu května a června roku 1943, kdy se rušil letský tábor, z něhož bylo přivezeno několik kusů čepic, kabátů, kalhot, košil, ale i několik párů punčoch, papučí a dřeváků.¹²³

Stav nemocných vězňů se každé ráno hlásil při nástupu, ale častější výskyt nemocí postupně vedl ke lhotejnosti ze strany správy tábora a velitele. Rozruch nastal teprve na přelomu září a října 1942, kdy byl zjištěn u čtyř vězňů břišní tyfus. Všichni čtyři byli hospitalizováni, zatímco v táboře nastala celková zdravotní prohlídka. Následovalo děsivé zjištění, a to, že 195 vězňů onemocnělo trachomem, 22 osob různými pohlavními nemocemi a 14 osob tuberkulózou. Mezi dětmi se vyskytly spalničky, černý kašel a plané neštovice. Lékař také zjistil, že je v táboře 25 těhotných žen, 18 invalidů a 9 slepců.¹²⁴

Jedince s břišním tyfem se prozatím dařilo umisťovat v nemocnicích, proto se pozornost obrátila na nemocné s trachomem. Začátkem prosince 1942 uskutečnili oční lékaři vyšetření a následně určili pouze ambulantní léčbu v táboře. V polovině prosince téhož roku propukla v táboře obávaná epidemie břišního tyfu. Nemocní se začali umisťovat do izolačního baráku, a stejně jako

121 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 90-92.

122 Tamtéž, s. 98.

123 Tamtéž, s. 92-93.

124 Tamtéž, s. 104.

v Letech se vyhlásila karanténa na celý tábor.¹²⁵ Od dvou případů z 18. prosince 1942 se objevilo dalších 7 vězňů, kteří onemocněli tyfem, a začátkem ledna 1943 dokonce 14 osob. Celá situace vyšla na veřejnosti najevo, proto v hodonínských občanech vyvolala značnou paniku. Jménem hodonínských občanů požadoval F. Kučera omezení styku četníků s tamními lidmi, aby se zamezilo šíření nákazy do okolních obcí. Kvůli rozšiřující se epidemii v táboře požádal Bruno Edler von Janetschek, nacistický vedoucí protektorátní moravské policie, aby byl do tábora přidělen židovský lékař. Dalším rozhodnutím bylo zřízení infekčního baráku a vytvoření zvláštního pohřebiště. Úřad pro řešení židovské otázky tedy poslal do tábora lékaře, jímž byl MUDr. Alfréd Mílek. V jeho vzpomínkách zmínil, že Cikáni nedodržovali hygienu a neohlašovali příznaky, dál pracovali, a proto se epidemie neustále šířila. Jeho služba skončila transportem do Auschwitz-Birkenau, a proto byl do tábora povolán jiný židovský lékař, jímž byl MUDr. Michal Bohin, který původně léčil v Letech. Bohinova služba trvala do hromadné deportace cikánských vězňů do Auschwitz-Birkenau.¹²⁶

2.4.4 Možnosti svobody

Nejvíce propouštěcích výnosů proběhlo po zřízení cikánského tábora a před jeho likvidací. Pro vězně byla šance na svobodu téměř nulová, proto se velká část z nich pokusila o ilegální odchod z tábora. Někteří dokonce podávali žádosti buď sami, nebo prostřednictvím advokátů JUDr. Pelikána a JUDr. Popelky, avšak jejich vyřízení se často odkládalo a na propuštění nedošlo.¹²⁷

Mezi prvními uprchlíky byla Anna Růžičková se svou dcerou a vnukem. Jejich útěk však nebyl zdařilý, jelikož je po necelém měsíci našli a přivedli zpět do tábora. Po nich následoval útěk Otakara Gabriela spolu s Miloslavem, Miroslavem a Vincencem Holomkovými, kteří pracovali na silnici, ale i tento pokus nebyl úspěšný. Toto již neplatilo pro Františku Danielovou a Antonii Barvinskou, jelikož se jejich útěk v srpnu 1942 povedl bez zanechání stop. Některé útky byly neobyčejné. Antonín Daňhel spolu s Pavlou Murkovou a dětmi byli ubytováni provizorně ve stanu pro nedostatek obytných budov. „*V noci 13. 9. 1942 vyšplhali po podvozku kočovného vozu na prkenný plot, podlezli jeho ostnatý drát a po spuštěném žebříku se dostali na svobodu.*“¹²⁸ Vrátili se zpět do svého bydliště, ale po prozrazení byli posláni zpět do tábora. Někteří vězni v zoufalství vymysleli ještě zajímavější způsob útěku, jako např. Jan, Jindřich a Gabriel Danielovi. Všichni tři utekli pouze v košilích z nemocnice, ale po pár dnech byli dopadeni. Tento neúspěch je neodradil, protože se po návratu do tábora pokusili o útěk podruhé. Gabriel byl dopaden, ale Jan i Jindřich uprchli do lesa. V roce 1943 byli posledními uprchlíky Kateřina Laubingerová, Anežka Walterová a Jan Richter. Útěk

125 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci – vydavatelství, 1999. s. 75.

126 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 106-111.

127 Tamtéž, s. 83-84.

128 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci – vydavatelství, 1999. s. 74.

se podařil pouze ženám, zato Jan Richter byl nemilosrdně transportován do Osvětimi.¹²⁹ Podle soudních spisů bylo souzeno 53 vězňů, kteří se pokusili o útěk. Jedna z vězenkyň vzpomínala na dopadené uprchlíky takto: „*Ty lidi, co utekli, ty pak hrozně bili. To vytroubili nástup a všichni sme se museli dívat, jako ho bijou. Tam dali takovou lavici, nalili na zadek vodu a začali ho bít.*“¹³⁰

2.4.5 Likvidace tábora

Stejný osud, který postihl Lety, se stal i hodonínským vězňům. Z Hodonína byly vypraveny celkem dva velké transporty, z nichž první odjel se 78 vězni již 7. prosince 1942. I těmto lidem, stejně jako v Letech, bylo sděleno, že jedou do Osvětimi za prací, avšak pravdou byl rozsudek smrti. Velmi brzy po příjezdu zemřelo přes 30 transportovaných vězňů a zanedlouho následovala další úmrtí. Ve výsledku zemřela většina účastníků transportu, který „*veskrze splnil své vražedné poslání.*“¹³¹ V srpnu 1943 odjel hlavní transport, ve kterém bylo přes 700 vězňů různého věku, a směřoval do Auschwitz-Birkenau. Po odjezdu zůstalo v hodonínském táboře 62 osob, z nichž 1 žena zemřela a její vnučka byla adoptována rodinou z Olešnice, 26 osob bylo propuštěno „*jako osoby převážně árijského rázu*“¹³², 22 jich bylo posláno do donucovací pracovny v Brně a zbylých 12 mělo zůstat na závěrečné úklidové práce. Pomáhali dezinfikovat výstroje, kyanizovat táborové objekty a rozesílat oděvy, obuv a potraviny do výchovných táborů. Koncem ledna 1944 byl vypraven úplně poslední transport s tzv. asociály z Pardubic, který zahrnoval i vězně z donucovací pracovny v Brně i hodonínské vězně, kteří prováděli závěrečné úklidové práce. Cílovou stanicí byl rovněž Auschwitz-Birkenau.¹³³

2.5 Deportace do Osvětimi a konečné řešení tzv. cikánské otázky

Na základě výnosu Heinricha Himmlera z prosince 1942 a nařízení Hlavního úřadu říšské bezpečnosti začátkem následujícího roku postupně probíhaly deportace Romů z protektorátu. Vše mělo být uskutečněno co nejrychleji a v krátkém časovém období, avšak nic nevyšlo podle plánu. První měli být deportováni vězni z protektorátních cikánských táborů a poté Romové, kteří byli dosud na svobodě, ale situace se změnila v důsledku epidemie břišního tyfu v obou táborech. Původním plánem byl transport letských a hodonínských vězňů, a do stávajících táborových objektů měly být zařazeny osoby na svobodě, které by rovněž byly deportovány, avšak po vzniku zdravotních komplikací v obou táborech proběhly deportace obráceně. Do Auschwitz-Birkenau přijely v březnu 1943 nejprve transporty převážně s moravskými Romy a některými Romy z Čech, zatímco transport z Let v květnu a z Hodonína až v srpnu. Po velkých transportech následovaly dodatečně menší, proto

129 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci – vydavatelství, 1999. s. 74-75.

130 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 86.

131 Tamtéž, s. 114.

132 Tamtéž, s. 116.

133 Tamtéž, s. 116-117.

ve výsledku bylo posláno víc transportů, než se očekávalo. Jedinci, kteří byli prozatím na svobodě, se o plánovanou deportaci všech Romů dozvěděli na poslední chvíli, proto se snažili utéct na Slovensko i přes zákaz změny svého bydliště. Koncem března 1943 vydal generální velitel policie nařízení, které dávalo policistům pravomoc využívat bez varování své služební zbraně při pokusu o útěk přes hranice.¹³⁴

Tresty v Osvětimi byly mnohem krutější než v protektorátních cikánských táborech. Mezi tresty patřilo např. trestné cvičení, které sestávalo z lehání a vstávání, poskakování, chození dokola se vzpaženýma rukama apod. Dalšími tresty byly v podobě hladovění nebo kruté věšení zezadu za vykroucené ruce tak, aby vězni nedosáhli na zem. Častým trestem byl i výprask před zraky ostatních vězňů, načež nejvíc ran dostali vězni, kteří si stěžovali na nedostatek jídla.¹³⁵ Někteří se pokusili o útěk s vidinou záchrany před neustálým utrpením, avšak jejich snaha byla beznadějná, jelikož byl tábor přísně střežen a obehnan vysokým plotem s ostnatými dráty. Uprchlíci byli dopadeni, uvězněni a po selekci bez milosti zastřeleni. I přes to, že se po čase zrušil trest smrti za útek, byli vězni surově trestáni a vězněni v tzv. bunkru.¹³⁶

Vězni, kteří byli schopni práce, byli posíláni do jiných táborů, avšak jejich odjezdy byly pouze dočasné. Nejčastěji byli posíláni na práci do koncentračního tábora v Buchenwaldu a Ravensbrücku, kam také v závěrečných akcích odjel největší počet vězňů.¹³⁷

Rok 1944 měl být závěrem v řešení tzv. cikánské otázky. V květnu 1944 měl být cikánský tábor v Auschwitz-Birkenau zlikvidován, ale vězni se vzbouřili, což překvapilo všechny členy zvláštního komanda i jejich velitele, a proto byla z jeho strany likvidace odložena. Jeden z vězňů vzpomínal na vzpouru takto: „*My, jako chlapi, co sme trochu mohli, tak už každej hledal, co kde viděl, a že se budeme bránit. A ted' sme stáli u těch blokových vrat, vrata zamčený, a my, ať už to s nama dopadne, jak chce, budeme se bránit.*“¹³⁸ Ačkoliv nedošlo k přímé konfrontaci vězňů a příslušníků SS, byl zvolen jiný způsob, jak zajistit plánovanou likvidaci tábora. Z téměř 7000 romských vězňů byla utvořena polovina, z níž byly následně utvořeny transporty 918 mužů a 490 žen směřující 2. srpna 1944 do Buchenwaldu a Ravensbrücku. Po deportaci zůstali v táboře staří lidé, ženy a děti, které v noci téhož dne odvezli ke krematoriu, kde je čekal nelítostný osud. V plynových komorách zahynulo 2897 obětí, jejichž těla byla nelidsky spalena v jámách blízko krematoria.¹³⁹

Ctibor Nečas shrnuje v závěru své publikace mrazivá fakta. Během války zahynulo v cikánských táborech, přesněji v Letech, Hodoníně a Auschwitz-Birkenau, přes 5000 osob, ale počet obětí je mnohem vyšší. Velká část Romů zemřela i v jiných táborech, např. v Buchenwaldu,

134 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 128-131.

135 Tamtéž, s. 165-166.

136 Tamtéž, s. 167-168.

137 Tamtéž, s. 169.

138 Tamtéž, s. 170.

139 Tamtéž, s. 170-171.

Ravensbrücku a Auschwitz, avšak přesné číslo nelze zjistit. Z „temných let, ve kterých se odehrál romský holocaust,“¹⁴⁰ přežila nepatrná menšina.

Někteří přeživší podali svědectví o nucené koncentraci, z nichž je zřejmé, že na hrůzné období neradi vzpomínají. Smutným faktem byla vzpomínka Václava Studeného: „Do cikánského tábora jsem byl dán dne 3. srpna 1942 a byl jsem tam až do 27. května 1943. Jak jsem se do toho tábora dostal je mi záhada, poněvadž jsem cikánem nebyl.“¹⁴¹

Berta Berousková vyprávěla, jak se s rodinou vyhnula deportaci do Osvětimi, a jak se jí podařilo uprchnout: „Když jsme do lágru přijeli, tak mi bylo 13 let. Byl to sběrný tábor, byli tam normálně čeští četníci z Písku, z Tabora, ale bylo to hrozný. [...] Já jsem tam byla 13 měsíců, potom přišel Frank, ten hubenej, vysokej a vybíral do Osvětimi. [...] Kdo byl Cikán, toho hnedka dali pryč. Maminka byla po babičce Italka, tatínek byl Olomoučák, nebyli jsme Cikáni, ale měli jsme jako smíšený manželství, tak nás brali jako míšence, ostatní brali do Osvětimi. [...] Já jsem potom měla jet na nějaký práce do Německa – do Drážďan. Tak nás naložili do vagónů, jenomže ten vlak partyzáni podpálili, vybuchnul a kdo mohl, tak utekl. [...] Potom jsem se schovávala až do konce války v Praze u příbuzných.“¹⁴²

Antonín Absolon ve svých vzpomínkách zmínil i záchranu ze strany amerických vojáků: „Asi začátkem dubna 1945 začínala evakuace. [...] Pěšky jsme šli do Výmaru, kde jsme museli nastoupit do nákladních vagónů a jeli jsme směrem k Jeně. Cestou vlak napadla letadla, museli jsme z vagónů ven a pěšky jsme došli do tábora Flossenbürg. [...] Celkem jsme ušli asi 300 km. [...] Ale, když už jsme byli zcela blízko u tábora Dachau, začal nálet a nás rychle zahnali do tábora. [...] Po obědě asi ve 14 hod. přišli Američané a to mě zachránilo. Byli jsme osvobozeni. [...]“¹⁴³

Alžběta Danielová vzpomínala velmi nerada a s úzkostí na dobu, kdy byla s rodinou deportována do Osvětimi: „Ve 42. roce přišli nenápadně Němci a sebrali nás, bylo mně v tu dobu 16 let. [...] Evakovali nás do Let u Písku, kde jsme byli až 8 měsíců. Odtud nás odvezli do Osvěčína. [...] Doprovázeli nás němečtí vojáci a jeden český četník. [...] Do Osvěčína jsme přijeli tak asi v 6 hod. Vyhnali nás z vagónů, cesta do tábora trvala 3/4 hodiny, šli jsme pěšky. Esesáci nás mlátili. Měli jsme strašný pocit, plakali jsme, strach byl veliký. [...] Proč vlastně mám to všechno psát? Nerada na to vzpomínám a byla by z toho kniha.“¹⁴⁴

140 NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2. s. 173.

141 SOA Praha, MLS, Ls 678/48 Praha. In: PAPE, M. *A nikdo vám nebude věřit: Dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha: G plus G, 1997. ISBN 80-901896-8-7. s. 132.

142 NEČAS, C. *Nemůžeme zapomenout*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994. ISBN 80-7067-354-0. s. 77-78.

143 Tamtéž, s. 65-66.

144 Tamtéž, s. 95.

3 Situace po válce

3.1 Období 1945-1989

3.1.1 Trestní řízení

Po válce měla celá situace ohledně romského holocaustu soudní dohru. Obžalovaným byly přisouzeny skutečnosti jako těžké ublížení na zdraví vězňů, nucení k podřízení se Říši, upírání svobody, ale i smrt vězňů následkem nelidského zacházení.¹⁴⁵

Mezi prvními, kteří byli obžalováni, se řadil velitel letského tábora Josef Janovský. Jeho trestní řízení trvalo 3 roky¹⁴⁶, ale pro nedostatek důkazů byl v září 1948¹⁴⁷ zproštěn viny. Vypovídalo proti němu několik bývalých dozorců, MUDr. Kopecký a jediný z přeživších, bývalý vězeň romského holocaustu, Václav Studený. Ačkoliv byli svědci, jejich výpovědi se kolikrát rozcházely, a proto soud uznal Janovského nevinným.¹⁴⁸

Dalším obžalovaným se stal bývalý dozorce Josef Hejduk, který však byl také zproštěn viny. Důvodem bylo i přes výpovědi šesti bývalých vězňů nedostatek důkazů, jelikož všichni svědci byli v táboře věznění před srpnem 1942 a nemohli tak dostatečně znát události ze zimy téhož roku.¹⁴⁹

Jako jediným odsouzeným se stal Josef Luňáček, který měl na svědomí týrání vězňů. Byl pověřen jako zástupce velitele Janovského, proto se i ke svým kolegům choval arogantně. Dokonce MUDr. Kopecký vypověděl, že „*byl Luňáček vedle Janovského nejbrutálnějšímu mužem v Letech.*“¹⁵⁰

Ironií všech soudních procesů bylo obžalování Jiřího Letova. Byl obviněn ze spoluúčasti na katastrofálním stavu letského tábora. Jeho spolupracovníci z ministerstva vnitra však dosvědčili, že se snažil o pravý opak. V prosinci 1948 byl zproštěn všech obvinění, která na něj byla vznesena.¹⁵¹

„*Jediným odsouzeným za zločiny spojené s genocidou Romů na našem území*“¹⁵² byl romský vězeň Blažej Dydy, který v hodonínském táboře zastával pozici vězeňského funkcionáře. Proti Dydydymu vypovídalo několik bývalých vězňů. Jeho vinou bylo agresivní jednání s ostatními vězni, což způsobilo jejich těžké ublížení na zdraví a u některých dokonce smrt.¹⁵³ V roce 1947 byl odsouzen k doživotnímu trestu, přičemž několikrát žádal o prominutí trestu, avšak bez úspěchu. Až v roce 1955

145 PAPE, M. *A nikdo vám nebude věřit: Dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha: G plus G, 1997. ISBN 80-901896-8-7. s. 103.

146 Tamtéž, s. 105.

147 Tamtéž, s. 106.

148 Tamtéž, s. 105-106.

149 Tamtéž, s. 107.

150 Tamtéž, s. 107.

151 Tamtéž, s. 110.

152 SCHUSTER, M. Proces s Blažejem Dydy na základě materiálů Mimořádného lidového soudu v Brně roku 1947. In: *Romano Džaniben: časopis romistických studií*. Praha: G plus G, 2013, č. 1. ISSN 1210-8545. s. 100.

153 Tamtéž, s. 97.

mu byl trest zkrácen na dobu 25 let, ale ani tehdy neuspěl s propuštěním. Teprve za 6 let, tedy v roce 1961 byl propuštěn, avšak s podmínkou.¹⁵⁴

3.1.2 Migrace

Po druhé světové válce začala postupná migrace nejen slovenských, ale i rumunských, maďarských nebo polských Romů do průmyslových měst, především do českého a moravského pohraničí. Migrující Romy zpočátku nešlo snadno kontrolovat, což bylo důsledkem nedostatečné evidence romské populace, ale i pohybu osob jiných národností, které se vracely z táborů nucené koncentrace přes české území. Jedním z důvodů migrace bylo obsazení pracovních míst v průmyslu, jelikož na slovenském venkově bylo velmi málo příležitostí, a druhým důvodem byly lepší možnosti pro bydlení.¹⁵⁵

3.1.3 Politika v 50. letech

Od roku 1951 byl vydán příkaz ohledně sčítání romského obyvatelstva ve všech krajích, na jehož základě vyšla o rok později směrnice s názvem Úprava poměrů osob cikánského původu. Smyslem bylo sociální začlenění Romů a jejich převýchova, tedy že každý měl mít práci, bydlení a povinnou školní docházku, ale snahou bylo i vymýcení negramotnosti a usazení dosud kočujících jedinců. Směrnice měla dále za úkol zničit v lidech diskriminaci vůči Romům, především na úradech a na veřejnosti. Ačkoliv se zdálo, že je toto vhodné řešení, pravda byla opakem – důslednost v plnění zcela chyběla.¹⁵⁶ „*Ekonomické a sociální podmínky romského života zůstaly v podstatě nezměněny, neboť pro nekvalifikované pracovní síly Romů chyběl dostatek odpovídajících pracovních příležitostí.*“¹⁵⁷ Podle Situační zprávy o cikánské otázce v ČSR z března 1956, kterou vytvořilo ministerstvo vnitra, nebylo snadné dosáhnout požadovaných cílů, protože romští příslušníci neměli stálé zaměstnání, ale i bydlení. Úsilí zlepšit školní docházku, a tím zničit negramotnost, začalo brzy stagnovat, proto se od nenucené formy přistoupilo k nucenému přizpůsobování. O dva roky později byl schválen Zákon o trvalém usídlení kočujících osob. Důležitým procesem bylo nucené usazení dosavadních kočovníků, aby se zvýšila životní úroveň a docílilo se převýchovy romské populace. Byl proveden celkový soupis všech Romů, aby se podle přesných dat mohly provádět požadované postupy v řešení romské problematiky.¹⁵⁸

154 SCHUSTER, M. Proces s Blažejem Dydem na základě materiálů Mimořádného lidového soudu v Brně roku 1947. In: *Romano Džaniben: časopis romistických studií*. Praha: G plus G, 2013, č. 1. ISSN 1210-8545. s. 99-100.

155 ŠOTOLOVÁ, E. Snahy o asimilaci a integraci Romů 1945-1989. In: *Romové – reflexe problému: Soubor textů k romské problematice*. Praha: Sofis, 1997. ISBN 80-902439-0-8. s. 71.

156 Tamtéž, s. 71-72.

157 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 101.

158 Tamtéž, s. 101.

3.1.4 Politika v 60. letech

V roce 1960 vznikla nová socialistická ústava a nové zákony, jimž předcházela reforma ve státní správě. Tyto změny měly dopad i na existující proces ohledně romského obyvatelstva, který se dosud nadějně rozvíjel. Zanikly organizace, které se dobrovolně věnovaly Romům, a i když se později znovu obnovovaly, mnoho z původních členů již o účast nemělo zájem.¹⁵⁹

Krise nastala v první polovině 60. let, kdy státní orgány nepožadovaly znovuvytvoření organizací pro práci s romským obyvatelstvem. Měly se proto roku 1960 vytvořit pouze pomocné orgány, tzv. aktivity, které měly za úkol odpovídat na otázky ohledně romské problematiky. Utváření aktivů nebylo však na různých místech jednotné, někde se dokonce utvořily až v průběhu roku 1964.¹⁶⁰ V roce 1963 byly vydány směrnice Ministerstvem školství a kultury ohledně vyučování romských dětí, kde bylo poukazováno na nedodržování povinné docházky. Ministerstvo požadovalo i zařazení romských žáků do učení, avšak problém nebyl zdaleka na straně škol, ale na straně rodičů a samotném přístupu žáků.¹⁶¹

3.1.5 Organizovaný rozptyl

Důležitým krokem ohledně romské problematiky měl být tzv. organizovaný rozptyl, proto v roce 1965 vznikl na základě vládního nařízení č. 502 Vládní výbor pro otázky cikánského obyvatelstva. Úkolem bylo zrušit osady na Slovensku a rozptýlit jejich obyvatele po celém území. Tyto přesuny měly dobrovolný charakter, avšak fungovaly na základě tzv. Zásady pro organizování rozptylu a přesunu cikánského obyvatelstva.¹⁶²

Rozptyl se vztahoval především na Romy tzv. II. kategorie, tedy těch, kteří byli na pomezí přizpůsobených a zcela nepřizpůsobivých osob vůči majoritě.¹⁶³ Veškeré plány rozptylu se po třech letech pomalu rozpadaly, jelikož byl rychle překračován řízený pohyb.

Konec 60. let byl v oblasti romské komunity zlomový, jelikož se později ukázalo, že nutné přizpůsobení Romů vede spíše k opačnému účinku. Romové získali šanci „*pro emancipaci romského hnutí a nové pojetí státní politiky*“,“¹⁶⁴ proto v roce 1969¹⁶⁵ vznikl Svaz Cikánů-Romů, což byla první a zároveň jediná romská organizace, která byla utvořena v období komunismu.¹⁶⁶

159 PAVELČÍKOVÁ, N. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. ISBN 80-86621-07-3. s. 78.

160 Tamtéž, s. 79.

161 Tamtéž, s. 81.

162 Tamtéž, s. 89-90

163 Tamtéž, s. 88.

164 Tamtéž, s. 135.

165 Tamtéž, s. 104.

166 Tamtéž, s. 135.

3.1.6 Svaz Cikánů-Romů

V březnu 1968 byla vznesena kritika ohledně politiky vůči romské komunitě, z čehož byl vznesen požadavek na vytvoření jejich vlastní organizace. 30. května 1969 byl Svaz Cikánů-Romů označen Ministerstvem vnitra za oficiální romskou organizaci. Romové se aktivně zapojili do řešení tzv. cikánské otázky, a mohli tak rozvíjet své uplatnění ve společnosti.¹⁶⁷

Vznikl hospodářský podnik SCR s názvem Névodrom, jehož úkolem bylo zaměstnat romské občany. První rok podniku přinesl zisk téměř 14 milionů Kčs, z toho se mohlo do svazu zafinancovat až 6 milionů Kčs, přičemž státní dotace byla jen 2 miliony Kčs. Podnik však nesl i jisté problémy, a to omezení pracovníků ze strany státu, ale i osobní spory mezi pracovníky.¹⁶⁸ Svaz odmítl státní politiku ohledně asimilace a začal prosazovat kulturní integraci romských obyvatel. Cílem bylo splnutí s majoritou především v oblasti vzdělání. Jedním z požadavků bylo do jisté míry respektování romské kultury. V době normalizace byly tyto plány bohužel velmi rychle zastaveny. Svaz Cikánů-Romů byl úředně zrušen a Romové se stali opět pouhým předmětem státní politiky.¹⁶⁹

3.1.7 Charta 77

Během 70. let byla do disidentské Charty 77 zahrnuta i romská problematika. Signatáři vydali dokument č. 23 s názvem O postavení Romů-Cikánů v Československu, jehož cílem bylo vzbudit diskuzi ohledně protiprávního jednání vůči Romům. Věnovali se i skutečnosti, že jsou informace o romské problematice utajovány, nebo nedostatečně vysvětlovány.¹⁷⁰ Hlavní problém viděli autoři „*především ve skutečnosti, že komunistický režim odmítá uznat Romy za svébytnou národnostní menšinu [...], a Romové tak vlastně právně neexistují.*“¹⁷¹ Dále poukazovali na donucovací opatření ze strany komunistické vlády, především na zákon č. 74/1958 o zákazu kočování, ale také na organizovaný rozptyl z roku 1965 na základě výnosu č. 502. Ačkoliv byl výnos zrušen, i přes to nesměli Romové opouštět svá bydliště, jinak byli stíháni.¹⁷² Signatáři kladli i pozornost na situaci po zrušení Svazu Cikánů-Romů, jelikož pro Romy nezůstal nikdo, kdo by zastupoval jejich zájmy a bojoval za jejich práva.¹⁷³ „*Dokument Charty 77 sice nebyl příliš rozsáhlý a nemohl pochopitelně obsáhnout problematiku postavení Romů u nás v celé její šíři a složitosti, nicméně poprvé jasně [...] vyslovil zásadní teze o jejich občanských právech.*“¹⁷⁴

167 PAVELČÍKOVÁ, N. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. ISBN 80-86621-07-3. s. 104.

168 Tamtéž, s. 105.

169 Tamtéž, s. 135.

170 Tamtéž, s. 124.

171 Tamtéž, s. 125.

172 Tamtéž, s. 125.

173 Tamtéž, s. 124.

174 Tamtéž, s. 125.

3.1.8 Rok 1989

Ve 2. polovině 80. let byl postupně vyvíjen nátlak na politiku a začaly se intenzivněji řešit otázky ohledně pozice Romů v ČSSR. V dubnu 1986 bylo vyhověno žádosti tří romských aktivistů v čele s Vlado Oláhem o místo na ÚV KSČ, což přispělo k řešení jejich podaných žádostí. Začátkem příštího roku byl utvořen přípravný výbor Svazu Romů, jehož cílem bylo vytvořit organizaci „na bázi etnického principu; organizátoři žádali o jeho včlenění do Národní fronty.“¹⁷⁵ Zásadní byla především snaha o uznání romské národnosti právní cestou, přičemž výsledkem mělo být začlenění do nově plánované ústavy ČSSR.

V únoru 1989 proběhla schůze KSČ, na které Karel Hoffmann předložil zprávu o řešení romské otázky. Tato zpráva byla zcela odlišná od jiných, dříve podaných, především proto, že dokument použil „*termín Romové, a je tedy prvním svědectvím toho, že představitelé státní moci konečně toto etnonymum plně akceptovali [...]*.“¹⁷⁶ Představitelé se vyjádřili i ke zrušení Svazu Cikánů-Romů v roce 1973. Důvodem byl údajný nedostatek kvalifikovaných členů v oblasti politiky, kultury a hospodářství.

Romští aktivisté se měli spolu s představiteli KSČ podílet na změně postavení romského obyvatelstva, avšak snaha o toleranci romské menšiny v komunistickém režimu brzy opadla, jelikož „*za necelý rok se totalitní systém definitivně zhroutil a mnohé z jeho závěrečných plánů pak už v nové podobě realizovaly nové, demokratické instituce státu.*“¹⁷⁷

3.2 Období po roce 1989

Na začátku 90. let se Romové dostali do situace, v níž klesla jejich šance na uchycení se na trhu práce oproti předešlému období. Příčinou byla jejich nekvalifikovanost, ale i nízké pracovní nasazení nebo diskriminační praktiky, např. neochota ze strany zaměstnavatelů.¹⁷⁸ Podle výzkumů z roku 2001 byla zjištěna nezaměstnanost u romské populace mnohonásobně vyšší než u majority. Rozmohly se sociální dávky pro romské rodiny, které si na tento příjem zvykly, a proto začaly vyvíjet negativní postoje ze strany majoritní společnosti.¹⁷⁹ Narůstání problémů a sociálního vyloučení Romů vedlo k diskriminaci, ale i slovním a fyzickým útokům z řad neromského obyvatelstva. Mnoho z nich začalo mít vůči Romům vyhraněný postoj spolu s předsudky jako např. „*individua, která se vyhýbají práci a zneužívají sociálních dávek, nejsou schopna běžného stylu*

175 PAVELČÍKOVÁ, N. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. ISBN 80-86621-07-3. s. 127.

176 Tamtéž, s. 127.

177 Tamtéž, s. 136.

178 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2, s. 111.

179 FÓNADOVÁ, L. *Nenechali se vyloučit: Sociální vzestupy Romů v české společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6574-1. s. 28-29.

*bydlení a sousedského soužití, přistupují laxně ke vzdělání a zdraví, nedodržují zákony a obecně přijaté způsoby chování [...].*¹⁸⁰

Jelikož po revoluci probíhaly různé sociální a ekonomické změny, stát přestal brát ohledy na Romy, což vedlo k jejich dalšímu znevýhodnění ve společnosti. Toto sociálně-ekonomické a kulturní vyloučení mělo za následek vysoký nárůst patologických jevů, např. kriminality, prostituce, narkomanie apod.¹⁸¹ V roce 1995 proběhl sociologický výzkum, podle nějž došli sociologové k závěru, že setkání s romskými jedinci vyvolalo v lidech neromského původu velmi nepříjemné pocity, a za největší problém u Romů považovali kriminalitu a úmyslné pobírání sociálních dávek.¹⁸²

Co se týče vzdělání, romské děti byly posílány především do speciálních základních škol, jelikož podle schopnostních testů byly jejich výsledky velmi špatné na to, aby mohly navštěvovat klasickou základní školu. Někteří romští rodiče však požadovali, aby jejich děti navštěvovaly speciální školu, „*neboť jejich děti se tam lépe cítí.*“¹⁸³

Romská populace pocítovala značnou diskriminaci při jednání na úřadech, ale především při hrubém zacházení ze strany členů extremistických skupin, tudíž cítili nízkou ochranu z řad policie.¹⁸⁴ Romové tak přestávali důvěřovat státním orgánům, proto se snažili z vlasti odstěhovat. Největší emigrace proběhla v roce 1997, přičemž nejvíce romských rodin směřovalo na západ Evropy i do zámoří, nejčastěji do Velké Británie nebo Kanady.¹⁸⁵

180 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2, s. 115.

181 FÓNADOVÁ, L. *Nenechali se vyloučit: Sociální vzestupy Romů v české společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6574-1. s. 27.

182 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 115.

183 Tamtéž, s. 111.

184 Tamtéž, s. 116.

185 Tamtéž, s. 120.

4 Pietní místo v Letech

Velmi kontroverzním tématem se po válce stalo pietní místo v Letech u Písku. V roce 1970 na místě bývalého koncentračního tábora plánoval Svaz Cikánů-Romů vybudovat památník obětem holocaustu, avšak v rozmezí let 1972-1974 byl na místě postaven rozsáhlý vepřín.¹⁸⁶ Otázkou však bylo, proč měl být objekt postaven zrovna v těchto místech. Odpověď přinesla tehdejší starostka obce Lety, paní Blanka Hlavínová: „Právě toto místo splňovalo podmínku dostupnosti z obce, stejně jako zábor neúrodného, mokrého pozemku.“¹⁸⁷ Všichni, co se podíleli na stavbě vepřína, byli seznámeni s historií, jelikož se řadili mezi pamětníky. Důvodem, proč nikdo neměl výhrady na výstavbu, bylo, že velký vepřín poskytne nová pracovní místa pro tamější obyvatele. Mizivá část obyvatel se ozvala na ochranu památky romských obětí, avšak převažovali lidé, kteří děsivou historii nechtěli připomínat.¹⁸⁸

Teprve v roce 1994 se z podnětu několika kulturních organizací rozhodlo, že při oslavě 50. výročí konce války vyberou v Letech vhodné místo pro pomník, přičemž veškeré náklady případnou Ministerstvu vnitra a kultury, ale i Okresnímu úřadu v Písku. Byl vyhlášen konkurz na realizátora pomníku, jímž se poté stal malíř Zdeněk Hůla.¹⁸⁹

Odhalení pomníku se konalo 13. května 1995, během níž pronesl slavnostní řeč i bývalý prezident České republiky Václav Havel. Na slavnostní akci se dostavil značný počet Romů, aby uctili památku nejen svým blízkým, ale i ostatním romským obětem.¹⁹⁰

Téma okolo vepřína se začalo intenzivněji probírat. V roce 2016 se k situaci vyjádřila Emilie Žigová, jejíž předci prošli koncentračním táborem. Její rozhořčení souviselo s označením místa, kde byl letský tábor. Podle ní by mělo pietní místo nést označení jako památník, nikoliv kulturní památka. „Nejedná se „jen“ o slova, nějaké názvy, ale také o celkový přístup, ve kterém se odráží úcta k obětem fašistické zločinnosti, jež na smrt poslala ženy, děti, starce, muže... V názvosloví se také odráží celková úcta majority k Romům,“¹⁹¹ vyjádřila se.

V listopadu roku 2017 nakonec došlo ke zlepšení situace, jelikož se začalo plánovat odkoupení vepřína se souhlasem dřívějšího předsedy vlády Bohuslava Sobotky. Účelem odkoupení byla plánovaná likvidace objektu, na jehož místě měl být následně postaven památník. Během jarního období následujícího roku skončil provoz vepřína natrvalo. Částka, která měla pokrýt jak demolicí, tak

186 PAVELČÍKOVÁ, N. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. ISBN 80-86621-07-3. s. 114.

187 PAŘÍZKOVÁ, J. Bývalý internační tábor pro Romy v Letech u Písku. In: *Romano džaniben: časopis romistických studií*. č. 2. Praha: G plus G, 2008. ISSN 1210-8545. s. 105.

188 Tamtéž, s. 105.

189 *Neznámý holocaust: Příspěvky přednesené u příležitosti slavnostního odhalení pomníku romským obětem holocaustu v koncentračním táboře Lety u Písku a příspěvky ze semináře s mezinárodní účastí v Písku dne 13. května 1995*. 1. vyd. Praha: Desetiletí výchovy k lidským právům v Praze ve spolupráci s Muzeem romské kultury v Brně, 1995. s. 7.

190 Tamtéž, s. 8.

191 ŽIGOVÁ, E. Pietní místo v Letech by nemělo být kulturní památkou, ale památníkem, vepřín by měl být vykoupěn. In: *Romea.cz* [online]. 16. 5. 2016. [vid. 1. 5. 2020]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/emilie-zigova-pietni-misto-v-letech-by-nemelo-byt-kulturni-pamatkou-ale-pamatnikem-veprin-by-mel-byt-vykoupen>

stavbu památníku, byla vyčíslena na 450 milionů korun. V září 2018 byl objekt definitivně odkoupen.¹⁹²

Podle aktuálních informací Muzea romské kultury by měla být demolice zahájena v červnu 2020 a ještě během téhož roku dokončena. Podle mluvčí Muzea romské kultury, Lucie Horákové, by měla stavba památníku začít příští rok a plánované otevření pro veřejnost o dva roky později, tj. 2023. Od února 2020 probíhá soutěž, ve které bude vybrán návrh památníku a vítězný projekt bude znám v květnu téhož roku.¹⁹³

192 KAŠPÁREK, J. Lety se konečně dočkají důstojného památníku. Vepřín půjde k zemi ještě letos. In: *Deník Referendum* [online]. 7. 2. 2019. [vid. 1. 5. 2020]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/29073-lety-se-konecne-dockaji-dustojneho-pamatniku-veprin-pujde-k-zemi-jeste-letos>

193 ČTK. Demolice vepřína v Letech by měla začít v červnu a skončit letos. In: *Romea.cz* [online]. 6. 2. 2020. [vid. 1. 5. 2020]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/demolice-veprina-v-letech-by-mela-zacit-v-cervnu-a-skoncit-letos>

5 Závěr

Romové se řadí ke specifické menšině. Již od počátku získali různá pojmenování, např. Atsinganoi, z čehož vzniklo dnešní slovo Cikán, které bylo velmi hojně používáno v negativním smyslu během období druhé světové války. Romové se potýkali s problémy v jakékoliv době. Důvodem byl jejich odlišný způsob života, jelikož většina z nich kočovala, a lidem se jejich chování nelíbilo. Obživu si obstarávali zprvu svými řemesly, ale po snížení pracovních možností byli nuceni přejít k nezákonné činnosti, což opět vedlo k rozporům mezi nimi a majoritou.

Zásadní zlom přišel v době první republiky, kdy byl vydán v roce 1927 zákon o potulných cikánech, jež se stal jedním z předpokladů pozdější násilné perzekuce Romů a jejich vyhlazení. Zákon zakazoval jakékoliv kočování nad rámec rodiny, vstup cizím příslušníkům na československé území, a všichni potulní Romové získali cikánskou legitimaci. Po mnichovské dohodě v roce 1938 postupně sílila rasová diskriminace. Romové byli rozděleni podobně jako Židé - na úplné cikány a cikánské míšence. Vznikala různá protiromská opatření, z čehož se zásadním opatřením stal výnos o potírání tzv. cikánského zlořádu, jehož cílem bylo posílat Romy do vazby, jež byla zřízena ve sběrných táborech v Letech a v Hodoníně. Sběrné tábory se však velmi rychle změnilly na cikánské a osud Romů se dostal plně do moci nacistů.

Tábory měly původně vychovat „neukázněné a práce se štítící Romy“, avšak postupně byli do táborů posíláni i plně přizpůsobení Romové. Životní podmínky v obou táborech byly velmi špatné, což vedlo k různým chorobám, a dokonce úmrtím. S vězni bylo zacházeno surově, jako by to ani nebyli lidé. Jedním z důvodů likvidace obou táborů byla tyfová epidemie, avšak hlavním důvodem bylo dokončení požadovaného cíle na základě výnosu Heinricha Himmlera z roku 1942, a to deportovat všechny Romy do Osvětimi, kde měl být ukončen jejich život. Z celkového počtu několika tisíc Romů přežila nepatrná menšina.

Po válce začalo trestní řízení se členy táborového personálu, avšak jen pár z nich bylo skutečně odsouzeno. Kladla jsem si otázku, jak je možné, že i přes výpovědi svědků došel soud k závěru, že nemá dostatek důkazů. Myslím, že tato skutečnost byla natolik závažná a protizákonná, že měli být odsouzeni všichni, kteří se na ní podíleli. V 50. letech se stát snažil začlenit všechny Romy, proto vznikly organizace, které měly Romům pomáhat, avšak v průběhu 60. let se tento proces pozastavil. V době normalizace nastaly další změny, které vedly dokonce ke zrušení jediné oficiální romské organizace, jímž byl Svaz Cikánů-Romů. Snaha změnit postavení Romů ve společnosti na úroveň majority byla zpočátku nadějná, avšak brzy na to celý komunistický systém upadl a Romové opět ztratili naději. Po roce 1989 se celkový postoj vůči Romům zhoršil jak v oblasti pracovních nabídek, tak ve vzdělávání romských dětí. Již v tomto období můžeme sledovat problémy, které přetrvávají dodnes.

Tato práce se především zabývá holocaustem Romů, ale je nutno podotknout, že tato menšina procházela životem velmi těžce, jelikož byli ve všem odlišní a málokdy je lidé přijali mezi sebe.

V době války zavládla také otázka rasové diskriminace, a dovolím si tvrdit, že to byl jeden z hlavních důvodů perzekuce Romů, jelikož nacisté toužili po vymýcení podřadné rasy, aby vládla árijská rasa. Romové, kteří přežili, jsou jedinými svědky holocaustu a můžou dosvědčit onu hrůznou dobu. Myslím, že je mnoho jedinců, kteří o této době velmi neradi mluví, a je to zcela pochopitelné, ale dle mého názoru je velmi důležité, aby se o holocaustu Romů nemlčelo.

Už v 70. letech vznikaly protesty proti vepřínu, který byl postaven na místě bývalého koncentračního tábora v Letech, a který z pohledu Romů působil jako zneuctění památky jejich blízkých. Teprve v roce 1994 se na počest obětí uspořádala slavnost, během které byl odhalen první oficiální pomník, avšak Romům se nelíbilo, že je vepřín stále v provozu. Problémy ohledně pietního místa v Letech začaly být nadějně až v roce 2018, kdy byl vepřín státem odkoupen, a rok 2020 má být zásadní, jelikož je spuštěna soutěž o nejlepší návrh pomníku místo velkovýkrmny.

Spory mezi majoritou a romskou minoritou se nikdy nevytratily, a proto bych zde závěrem citovala pana Ctibora Nečase: „*Jinak řečeno, obě strany musí rovným dílem usilovat o zlepšení respektu jednoho k druhému a o zlepšení vzájemných vztahů.*“¹⁹⁴

194 NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-7067-952-2. s. 122.

6 Seznam použité literatury

1. ČTK. Demolice vepřina v Letech by měla začít v červnu a skončit letos. In: *Romea.cz* [online]. 6. 2. 2020. [vid. 1. 5. 2020]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/demolice-veprina-v-letech-by-mela-zacit-v-cervnu-a-skoncit-letos>
2. BALOUN, P. Předpoklady vzniku zákona "o potulných cikánech". In: *Holocaust.cz* [online]. 13. 07. 2017. [cit. 07. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/pronasledovani-a-genocida-romu/pronasledovani-a-genocida-romu-v-ceskych-zemich/romove-v-ceskoslovensku-pred-nemeckou-okupaci/predpoklady-vzniku-zakona-o-potulnych-cikanech/>
3. DAVIDOVÁ, E. *Romano drom: Cesty Romů 1945-1990*. 2. přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 273 s. ISBN 80-244-0524-5.
4. Exponáty dne - nacistické tabulky k určování čistoty rasy. In: *Vojenský historický ústav Praha* [online]. [vid. 17. 07. 2019]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/exhibit/nacisticke-tabulky-k-urcovani-cistoty-rasy/>
5. FÓNADOVÁ, L. *Nenechali se vyloučit: Sociální vzestupy Romů v české společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 131 s. ISBN 978-80-210-6574-1.
6. *Historikové a kauza Lety*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, 40 s. ISBN 80-200-0748-2.
7. HOLÝ, Dušan, NEČAS, Ctibor. *Žalující píseň: O osudu Romů v nacistických koncentračních táborech*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1993, 151 s.
8. HÜBSCHMANNOVÁ, M. Stefan Vali a „malabárská řeč“ tří indických mladíků. In: *Romano džaniben: sborník romistických studií*. Praha: G plus G, s.r.o., 2003, č. 2, 216 s. ISSN 1210-8545.
9. KAŠPÁREK, J. Lety se konečně dočkají důstojného památníku. Vepřín půjde k zemi ještě letos. In: *Deník Referendum* [online]. 7. 2. 2019. [vid. 1. 5. 2020]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/29073-lety-se-konecne-dockaji-dustojneho-pamatniku-veprin-pujde-k-zemi-jeste-letos>
10. LHOTKA, P. Cikánský tábor v Letech. In: *Holocaust.cz* [online]. 26. 8. 2019. [cit. 9. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/cikanske-tabory/cikansky-tabor-v-letech/>
11. LHOTKA, P. Romové v Československu před německou okupací. In: *Holocaust.cz* [online]. 20. 07. 2017. [cit. 16. 07. 2019]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/pronasledovani-a-genocida-romu/pronasledovani-a-genocida-romu-v-ceskych-zemich/romove-v-ceskoslovensku-pred-nemeckou-okupaci/>
12. Nacistická ideologie. In: *Holocaust.cz* [online]. 26. 09. 2011. [cit. 17. 07. 2019]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/konecne-reseni-zidovske-otazky/konecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/nacisticka-ideologie/>

13. NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003, 224 s. ISBN 80-7178-741-8.
14. NEČAS, Ctibor. *Andr'oda taboris: Tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 163 s. ISBN 80-210-1092-4.
15. NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999, 173 s. ISBN 80-7260-022-2.
16. NEČAS, Ctibor. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, 180 s.
17. NEČAS, C. *Nemůžeme zapomenout*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994, 244 s. ISBN 80-7067-354-0.
18. NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2005, 475 s. ISBN 80-86488-20-9.
19. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999, 129 s. ISBN 80-7067-952-2.
20. *Neznámý holocaust: Příspěvky přednesené u příležitosti slavnostního odhalení pomníku romským obětem holocaustu v koncentračním táboře Lety u Písku a příspěvky ze semináře s mezinárodní účastí v Písku dne 13. května 1995*. 1. vyd. Praha: Desetiletí výchovy k lidským právům v Praze ve spolupráci s Muzeem romské kultury v Brně, 1995, 88 s.
21. PAPE, M. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha: GplusG, 1997, 197 s. ISBN 80-901896-8-7.
22. PAŘÍZKOVÁ, J. Bývalý internační tábor pro Romy v Letech u Písku. In: *Romano džaniben: časopis romistických studií*. Praha: G plus G, 2008, č. 2, 224 s. ISSN 1210-8545.
23. PAVELČÍKOVÁ, N. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004, 183 s. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 12. ISBN 80-86621-07-3.
24. *Romové - reflexe problému: soubor textů k romské problematice*. Praha: SOFIS, 1997, 106 s. ISBN 80-902439-0-8.
25. SCHUSTER, M. Proces s Blažejem Dydyem na základě materiálů Mimořádného lidového soudu v Brně roku 1947. In: *Romano Džaniben: časopis romistických studií*. Praha: G plus G, 2013, č. 1, 156 s. ISSN 1210-8545.
26. ŠÍR, V. Hitlerův výnos o zřízení protektorátu Čechy a Morava. In: *Fronta.cz* [online]. 23. 1. 2004. [cit. 16. 07. 2019]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/dokument/hitleruv-vynos-o-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava>
27. VYMĚTALÍK, J. Doktor Mílek prošel Terezínem i koncentračními tábory. In: *Židovská obec v Praze* [online]. 22. 8. 2018. [vid. 17. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.kehilaprag.cz/cs/novinky/doktor-milek-prosel-terezinem-i-koncentracnimi-tabory>
28. Zákon č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech. In: *Holocaust.cz* [online]. 06. 02. 2018. [cit. 16. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/pronasledovani-a-genocida>

[romu/pronasledovani-a-genocida-romu-v-ceskych-zemich/pronasledovani-a-genocida-romu-2/zakon-ze-dne-14-cervence-1927-o-potulnych-cikanech/](http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/emilie-zigova-pietni-misto-v-letech-by-nemelo-byt-kulturni-pamatkou-ale-pamatnikem-veprin-by-mel-byt-vykoupen)

29. ŽIGOVÁ, E. Pietní místo v Letech by nemělo být kulturní památkou, ale památníkem, veprín by měl být vykoupěn. In: *Romea.cz* [online]. 16. 5. 2016. [vid. 1. 5. 2020]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/emilie-zigova-pietni-misto-v-letech-by-nemelo-byt-kulturni-pamatkou-ale-pamatnikem-veprin-by-mel-byt-vykoupen>

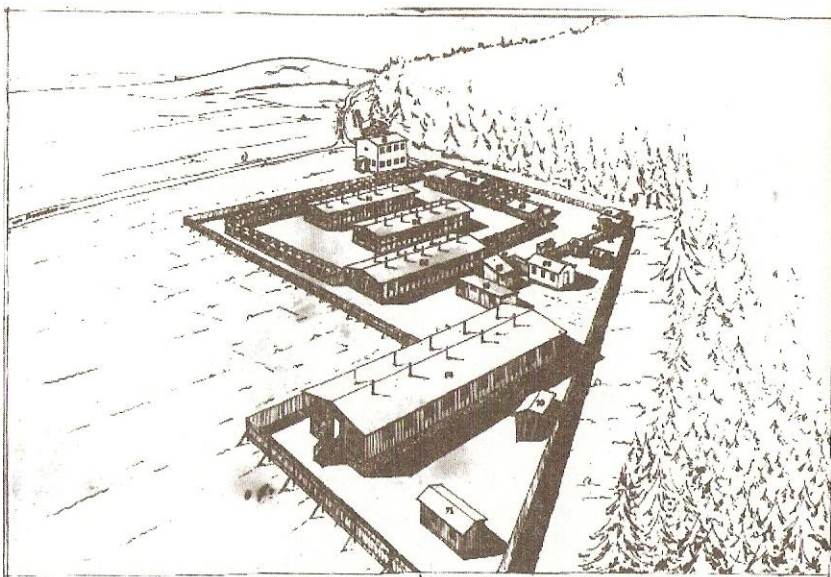
7 Seznam příloh

Příloha 1: Skica cikánského tábora v Letech	A
Příloha 2: Skica cikánského tábora v Hodoníně	A
Příloha 3: Vládní nařízení, jež vedlo ke zřízení tábora v Letech.....	B
Příloha 4: Genocida – Trestní zákon a trestní řád	C
Příloha 5: Pomník v Letech u Písku	D
Příloha 6: Pomník v Hodoníně u Kunštátu	E

8 Přílohy

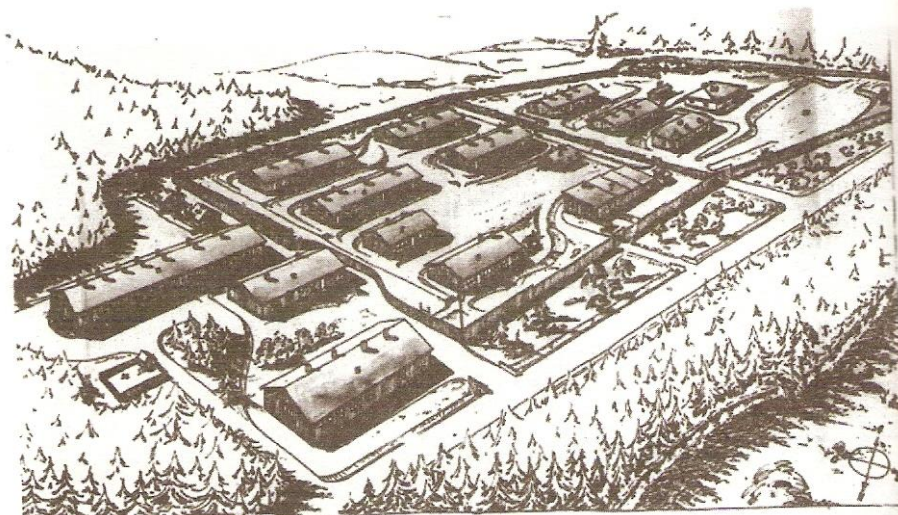
Příloha 1: Skica cikánského tábora v Letech¹⁹⁵

/40

Příloha 2: Skica cikánského tábora v Hodoníně¹⁹⁶

/42

7. Skica cikánského tábora v Hodoníně (Tätigkeits- und Erfolgs- (Ergebnis-) -Bericht des Generalkommandanten der Nichtuniformierten Protektoratspolizei. Prag 1943).

¹⁹⁵ NEČAS, C. *Nemůžeme zapomenout*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1994. ISBN 80-7067-354-0. s. 40.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 42.

<p>368</p> <p style="text-align: center;">Sbírka zákonů a nařízení, č. 72.</p> <p>zdravotní správy a financí v dohodě se zúčastněnými ministry.</p> <p style="text-align: center;">Dr. Hácha v. r. Beran v. r.</p> <table border="0" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td>Dr. Chvalkovský v. r.</td> <td>Syrový v. r.</td> </tr> <tr> <td>Dr. Fischer v. r.</td> <td>Dr. Šádek v. r.</td> </tr> <tr> <td>Dr. Kalfus v. r.</td> <td>Ing. Eliáš v. r.</td> </tr> <tr> <td>Dr. Kapras v. r.</td> <td>Čipera v. r.</td> </tr> <tr> <td>Dr. Krejčí v. r.</td> <td>Dr. Klumpar v. r.</td> </tr> </table> <p style="text-align: center;">Dr. Havelka v. r.</p> <p style="text-align: center;">72.</p> <p style="text-align: center;">Vládní nařízení ze dne 2. března 1939 o kárných pracovních táborech.</p> <p>Vláda republiky nařizuje podle čl. II ústavního zákona zmocňovacího ze dne 15. prosince 1938, č. 330 Sb. z. a n.:</p> <p style="text-align: center;">§ 1.</p> <p style="text-align: center;">Zřízení kárných pracovních táborů.</p> <p>(1) K výchově osob uvedených v § 4, odst. 1 a k využití jejich pracovních schopností pro všeobecně prospěšné úkony zřizují se kárné pracovní tábory.</p> <p>(2) Kárné pracovní tábory zřizuje podle potřeby ministerstvo národní obrany v dohodě se zúčastněnými ministerstvy.</p> <p style="text-align: center;">§ 2.</p> <p style="text-align: center;">Organisace kárných pracovních táborů.</p> <p>(1) Kárné pracovní tábory a osoby do nich zařazené jsou organisovány podle zásad branné moci.</p> <p>(2) Kárné pracovní tábory jsou složeny z potřebného počtu řídicích a správních orgánů (§ 10) a z osob do těchto útvarů podle tohoto nařízení zařazených (§ 5).</p> <p>(3) Po technické stránce řídí práce osob do kárných pracovních táborů zařazených a na tuto práci dohlíží oddělení veřejné správy, pro jehož obor působnosti se dotčené práce vykonávají, při čemž zachovává všeobecná nařízení, daná velitelství kárného pracovního tábora k udržení kázně a pořádku.</p>	Dr. Chvalkovský v. r.	Syrový v. r.	Dr. Fischer v. r.	Dr. Šádek v. r.	Dr. Kalfus v. r.	Ing. Eliáš v. r.	Dr. Kapras v. r.	Čipera v. r.	Dr. Krejčí v. r.	Dr. Klumpar v. r.	<p style="text-align: center;">§ 3.</p> <p style="text-align: center;">Pracovní úkoly a program.</p> <p>(1) Kárné pracovní tábory vykonávají všeobecně prospěšné práce.</p> <p>(2) Program prací stanoví ministerstvo národní obrany v dohodě se zúčastněnými ministerstvy.</p> <p>(3) Pracovní doba činí týdně nejméně 48 hodin.</p> <p>(4) Mimoto se věnuje přiměřená doba občanské výchově.</p> <p>(5) Podrobnosti obsahuje předpis o kárných pracovních táborech (§ 12).</p> <p style="text-align: center;">§ 4.</p> <p style="text-align: center;">Určení osob pro kárné pracovní tábory.</p> <p>(1) Do kárných pracovních táborů mohou být zařazeni:</p> <p>a) osoby práce se štítecí, které dovršily 18. rok věku a nemohou prokázat, že mají řádným způsobem zajištěnou obživu;</p> <p>b) příslušníci pracovních útvarů, zřízených vládním nařízením ze dne 11. října 1938, č. 223 Sb. z. a n., o pracovních útvarech, kteří jsou hrubě neukáznění nebo úkoly jim uložené vykonávají úmyslně nedbale.</p> <p>(2) Osoby, které mají být zařazeny do kárných pracovních táborů podle odstavce 1, písm. a), určí okresní (státní policejní) úřad. Určení stane se doručením povolávacího listu prostřednictvím státního policejního úřadu (četnické stanice), který je nejbližší místu pobytu povolávané osoby. Tento úřad (četnická stanice) postará se o dopravení určené osoby do nejbližšího kárného pracovního tábora.</p> <p>(3) Osoby uvedené v odstavci 1, písm. b) určí velitelství pracovního útvaru, které je odevzdá nejbližšímu státnímu policejnímu úřadu (četnické stanici) k dopravení do kárného pracovního tábora.</p> <p>(4) Odvolání proti rozhodnutí podle odstavce 2 nemá odkladacího účinku; proti opatření podle odstavce 3 není opravného prostředku.</p> <p>(5) Povolávací list podle odstavce 2 a úřadovací list podle odstavce 3 jsou prokazovány pro bezplatnou jízdu po železnici, pokud její použití je odůvodněno, a to jak pro osobu určenou do kárného pracovního tábora, tak pro osobu ji doprovázející.</p>
Dr. Chvalkovský v. r.	Syrový v. r.										
Dr. Fischer v. r.	Dr. Šádek v. r.										
Dr. Kalfus v. r.	Ing. Eliáš v. r.										
Dr. Kapras v. r.	Čipera v. r.										
Dr. Krejčí v. r.	Dr. Klumpar v. r.										

■ Vládní nařízení, jež vedlo ke zřízení tábora v Letech.
Sbírka zákonů a nařízení 1939, Praha 1940, s. 368.

¹⁹⁷ PAPE, M. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha: GplusG, 1997. ISBN 80-901896-8-7. s. 181.

Dokumenty

§ 259 Z

HLAVA DESÁTÁ

TRESTNÉ ČINY PROTI LIDSKOSTI

Většina ustanovení X. hlavy zvláštní části trestního zákona je provedením mezinárodních smluv, jimiž je ČR zavázána (například Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli z 12. 8. 1949, Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci z 12. 8. 1949, Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války z 12. 8. 1949 ve znění I. Dodatkového protokolu z 8. 6. 1977 a jiné smlouvy).

§ 259

Genocidium

(1) Kdo v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu

- a) uvede příslušníky takové skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit jejich úplné nebo částečné fyzické zničení,
- b) provede opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí,
- c) násilně převádí děti z jedné takové skupiny do druhé, nebo
- d) způsobí příslušníkovi takové skupiny těžkou újmu na zdraví nebo smrt, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až patnáct let nebo výjimečným trestem.

(2) Stejně bude potrestán, kdo se na činu uvedeném v odstavci 1 účastní.

K odst. 1: Úmysl, viz § 4 tr. zák.

Těžká újma na zdraví, viz § 89 odst. 7 tr. zák. a vysvětlivky k ustanovení § 222 tr. zák.

Výjimečný trest, viz § 29 tr. zák.

K odst. 2: Jedná se o zvláštní případ účastenství.

Trestnost genocidia nezaniká uplynutím promlčecí doby [§ 67a písm. a) tr. zák.]. Nepřekážení a neoznámení trestného činu podle § 259 tr. zák. jsou trestné (§ 167 odst. 1 tr. zák., § 168 odst. 1 tr. zák.). Nadržování pachatelů genocidia, i když je spácháno ve prospěch osoby blízké, je trestné [§ 166 odst. 2 písm. a) tr. zák.].

■ Genocida – Trestní zákon a trestní řád, § 259, Praha 1995.

¹⁹⁸ PAPE, M. *A nikdo vám nebude věřit: dokument o koncentračním táboře Lety u Písku*. Praha: GplusG, 1997. ISBN 80-901896-8-7. s. 179.

Příloha 5: Pomník v Letech u Písku¹⁹⁹

¹⁹⁹ *Neznámý holocaust: Příspěvky přednesené u příležitosti slavnostního odhalení pomníku romským obětem holocaustu v koncentračním táboře Lety u Písku a příspěvky ze semináře s mezinárodní účastí v Písku dne 13. května 1995.* 1. vyd. Praha: Desetiletí výchovy k lidským právům v Praze ve spolupráci s Muzeem romské kultury v Brně, 1995. s. 84.

Příloha 6: Pomník v Hodoníně u Kunštátu²⁰⁰

Pomník obětem cikánského tábora v Hodoníně, Eduard Oláh 1997
(Muzeum romské kultury v Brně)

²⁰⁰ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2.